

MASARYKOVA UNIVERZITA

KLINICKÁ BIOCHEMIE

Endokrinní systém
Reprodukční medicína

RNDr. Petra Bořilová Linhartová, Ph.D.

plinhart@med.muni.cz

2018

Obsah přednášky

- **Endokrinní systém**

- regulace a mechanismus účinku hormonů, žlázy s vnitřní sekrecí
- fyziologie a endokrinopatie
- štítná žláza
- reprodukční endokrinologie
- biochemická stanovení
- kazuistiky

- **Reprodukční medicína**

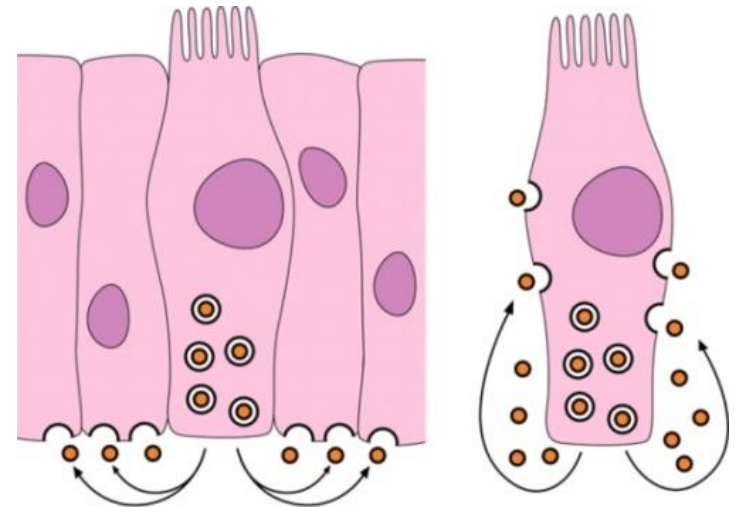
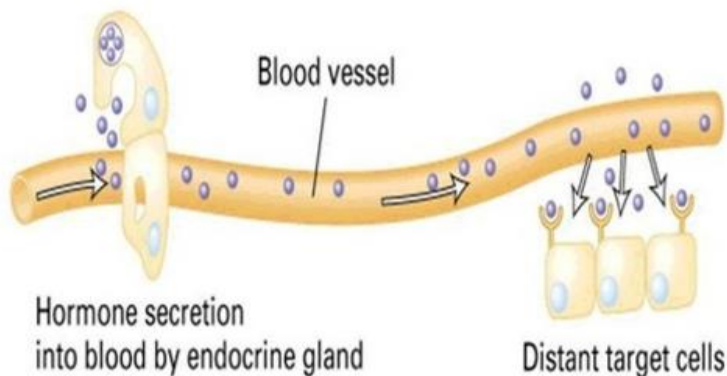
- těhotenství
- prenatální diagnostika
- neonatální diagnostika
- vrozené poruchy a vybrané dědičné choroby

Endokrinní systém

- řecky: endon – uvnitř, krinein – vylučovat
- vznik hormonů, žlázy z vnitřní sekrecí
- koordinace funkce buněk v rámci tkáně
- udržení **homeostázy**, regulace MTB, růstu a reprodukce jedince, odezva organismu na stres na nociceptivní podnět (poranění, infekce atd.)
- **pomalejší regulace dlouhodobého charakteru**
- odpověď na endokrinní stimul během minut až hodin
- kooperace s nervovou soustavou

Endokrinní systém

- **hormon** = chemický messenger transportovaný v tělních tekutinách
- **pleiotropismus** = 1 hormon více účinků v různých tkáních, více hormonů se účastní na modulaci jedné fce
- **endokrinní, parakrinní a autokrinní působení**
- **lokální a generalizované účinky**

Endokrinní systém

Typy hormonů dle způsobu účinku

- **regulační** – ovlivňují jiné endokrinní žlázy (liberiny hypotalamu, tropní hormony předního laloku hypofýzy)
- **s přímým účinkem na tkáň** (inzulín, thyroxin)
- **působící lokálně** (endotelin)

- **katabolické** (kortizol, thyroxin, parathormon, thyreokalcitonin, glukagon)
- **anabolické** (androgeny, estrogeny, gestageny, inzulín, STH)

Endokrinní systém

Typy hormonů dle chemické struktury

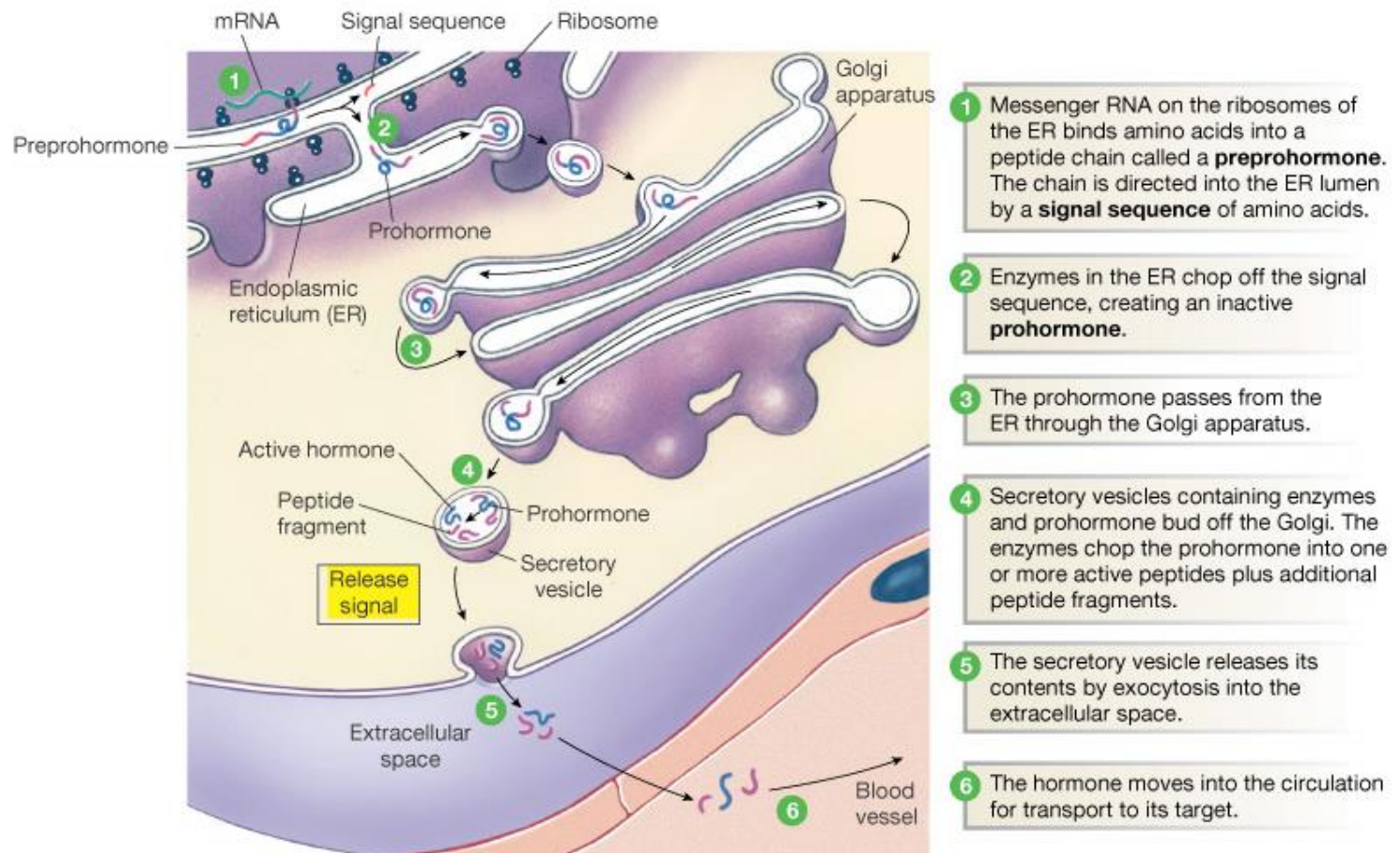
- **hydrofilní** - AA a jejich deriváty, peptidy a proteiny
- **hydrofóbní** - steroidy a thyreoidní hormony

AA a aminy	Peptidy a proteiny	Steroidy
adrenalin	ACTH, TSH, ADH	glukokortikoidy (kortizol)
noradrenalin	kalcitonin, EPO, ANG	mineralkortikoidy (aldosteron)
dopamin	FSH, STH, LH, PTH	estrogeny
thyreoidní hormony	inzulín, glukagon	progesteron
	gastrin, sekretin	testosteron
	oxytocin, prolaktin	kalcitriol

Endokrinní systém

Hydrofilní hormony

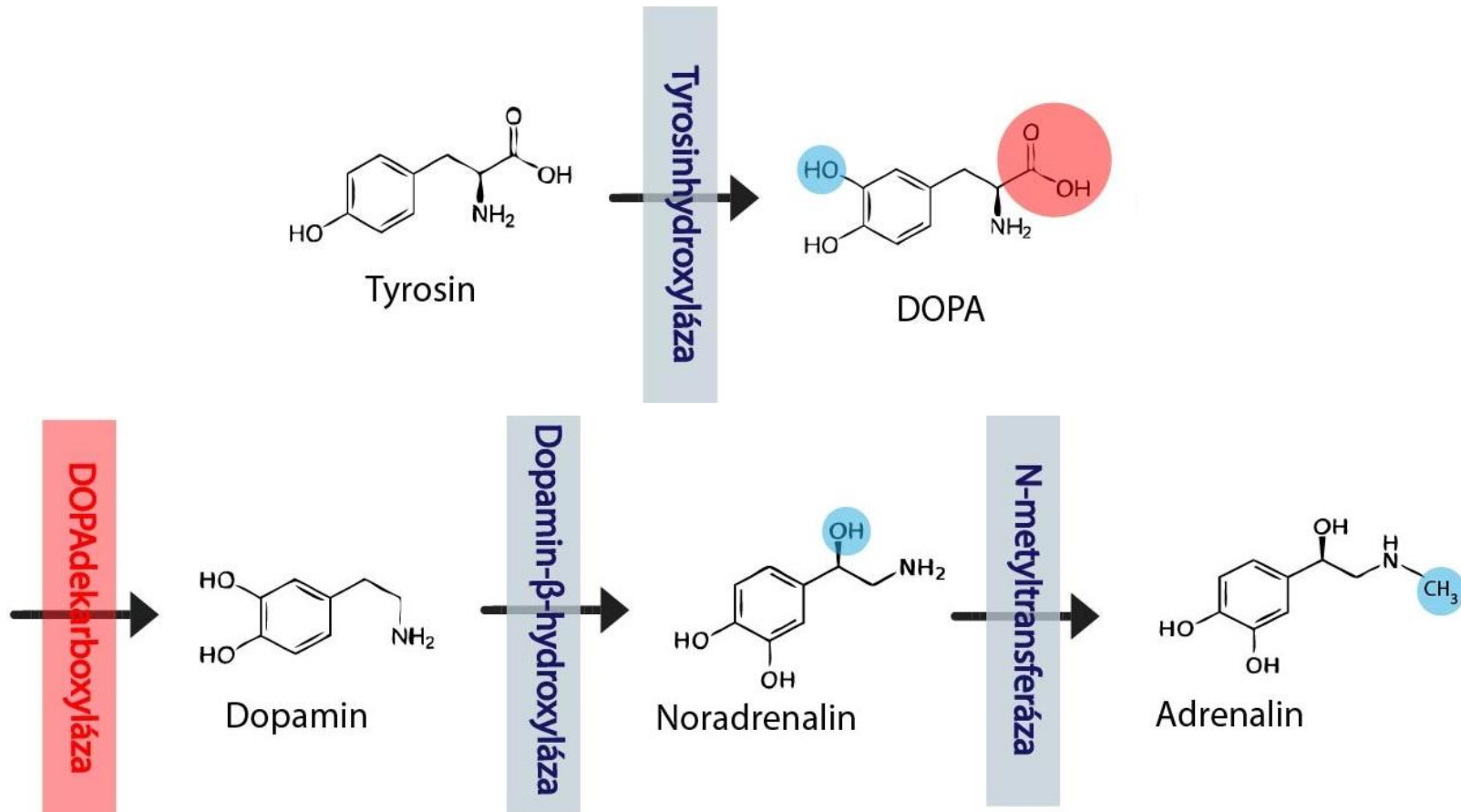
- obvykle syntetizovány jako velké prekurzory, skladovány intracelulárně
- krátký poločas života (s, min)

Endokrinní systém

Hydrofilní hormony

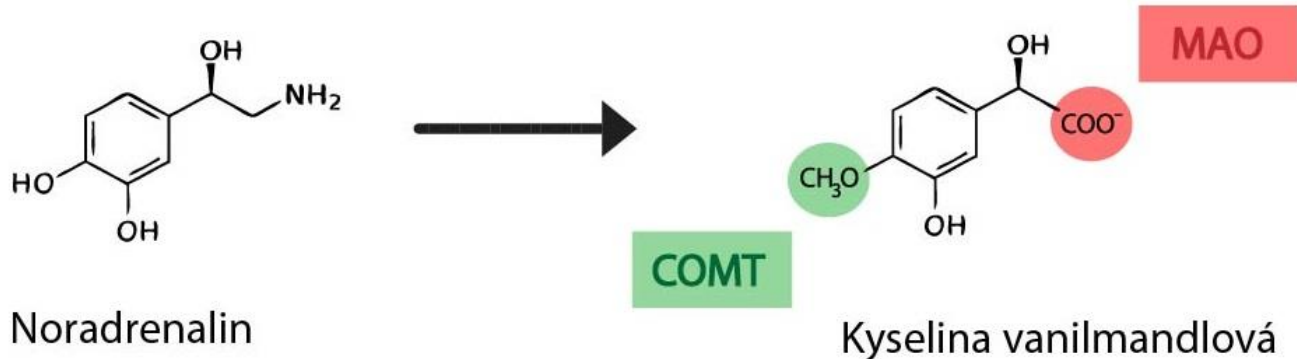
- peptidové hormony - kódované specifickými geny
- **syntéza katecholaminů** – z Tyr (Kde?)

Endokrinní systém

Hydrofilní hormony

- ukončení neurotransmise je podmíněno **reuptakem katecholaminů** a jejich následnou intracelulární inaktivací, kterou katalyzují:
 - katechol-o-methyltransferáza (COMT)
 - monoaminoxidáza (MAO)

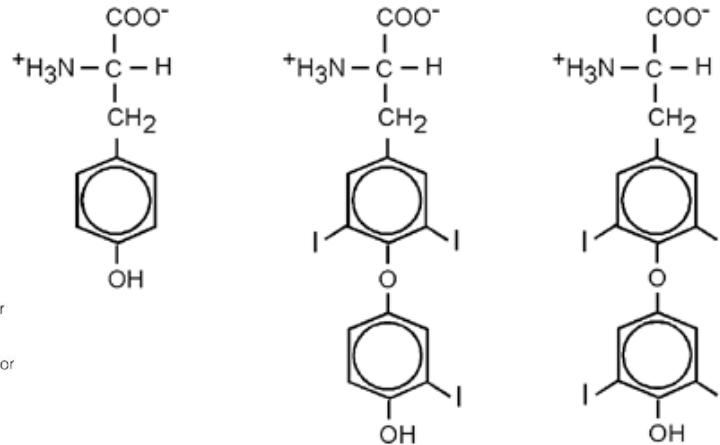
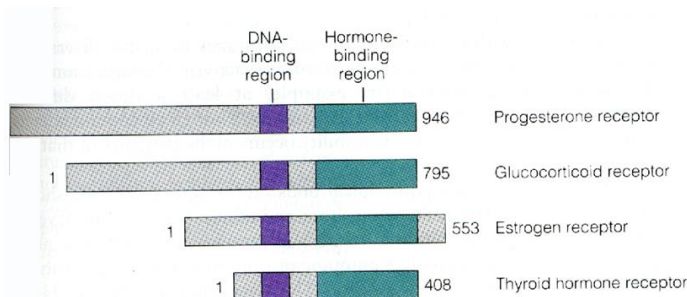

Pozn. inhibitory MAO se používají pro léčbu deprese či Parkinsonovy choroby

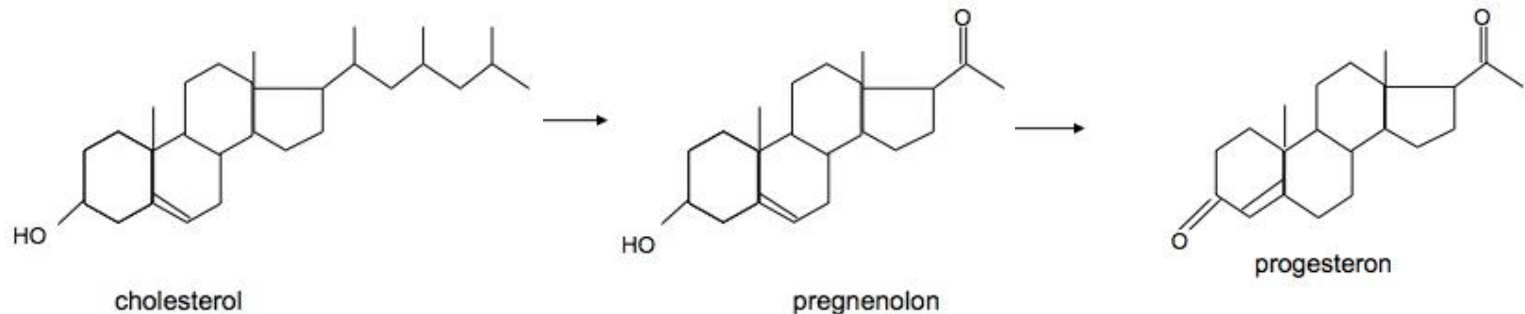
Endokrinní systém

Hydrofóbní hormony

- thyroidní hormony

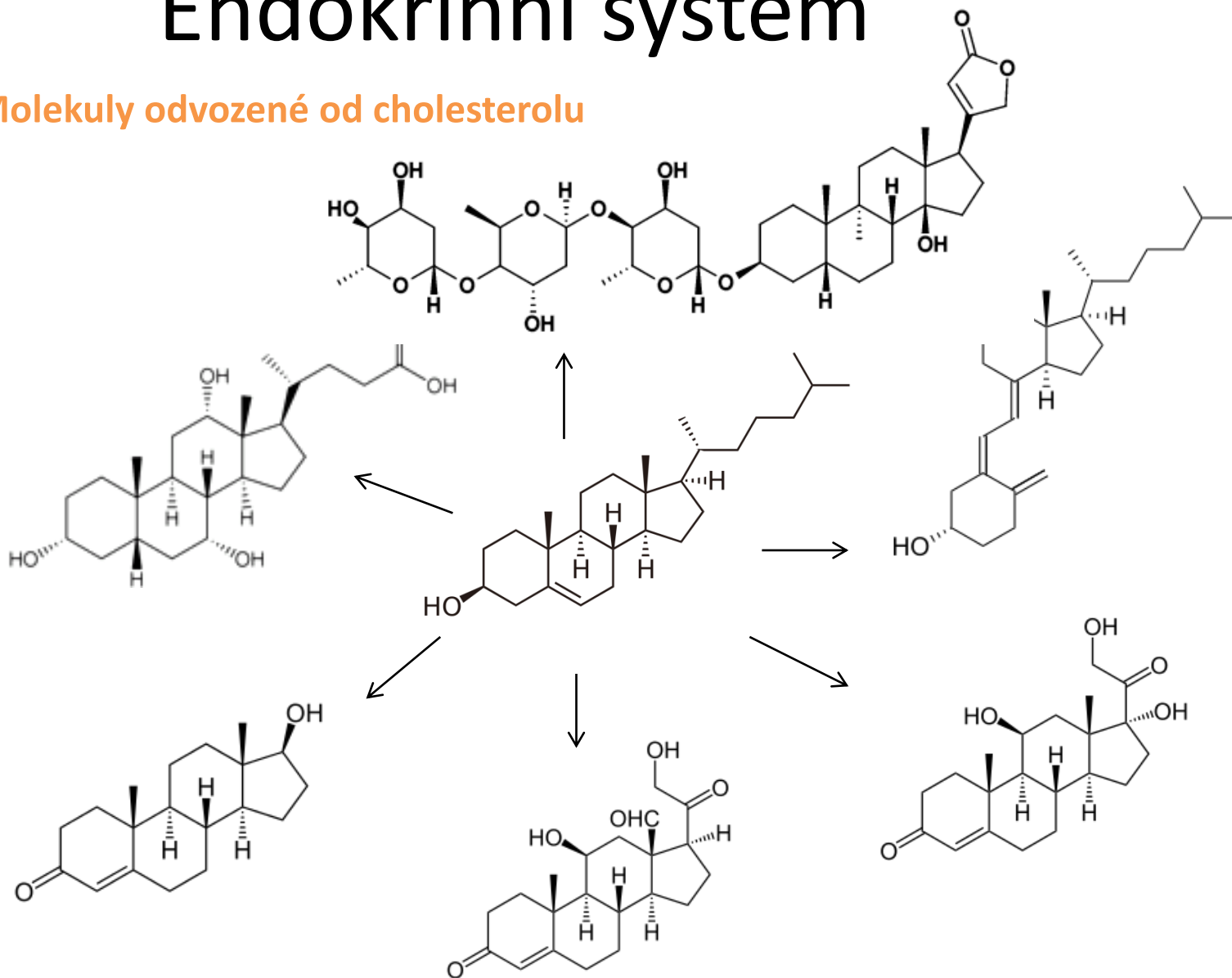

- steroidní hormony (z cholesterolu procesem steroidogeneze) –
zánět, stres, MTB kostí, kardiovaskulární fce, reprodukce, chování,
nálada, emoce

Endokrinní systém

Molekuly odvozené od cholesterolu

Endokrinní systém

Hydrofóbní hormony

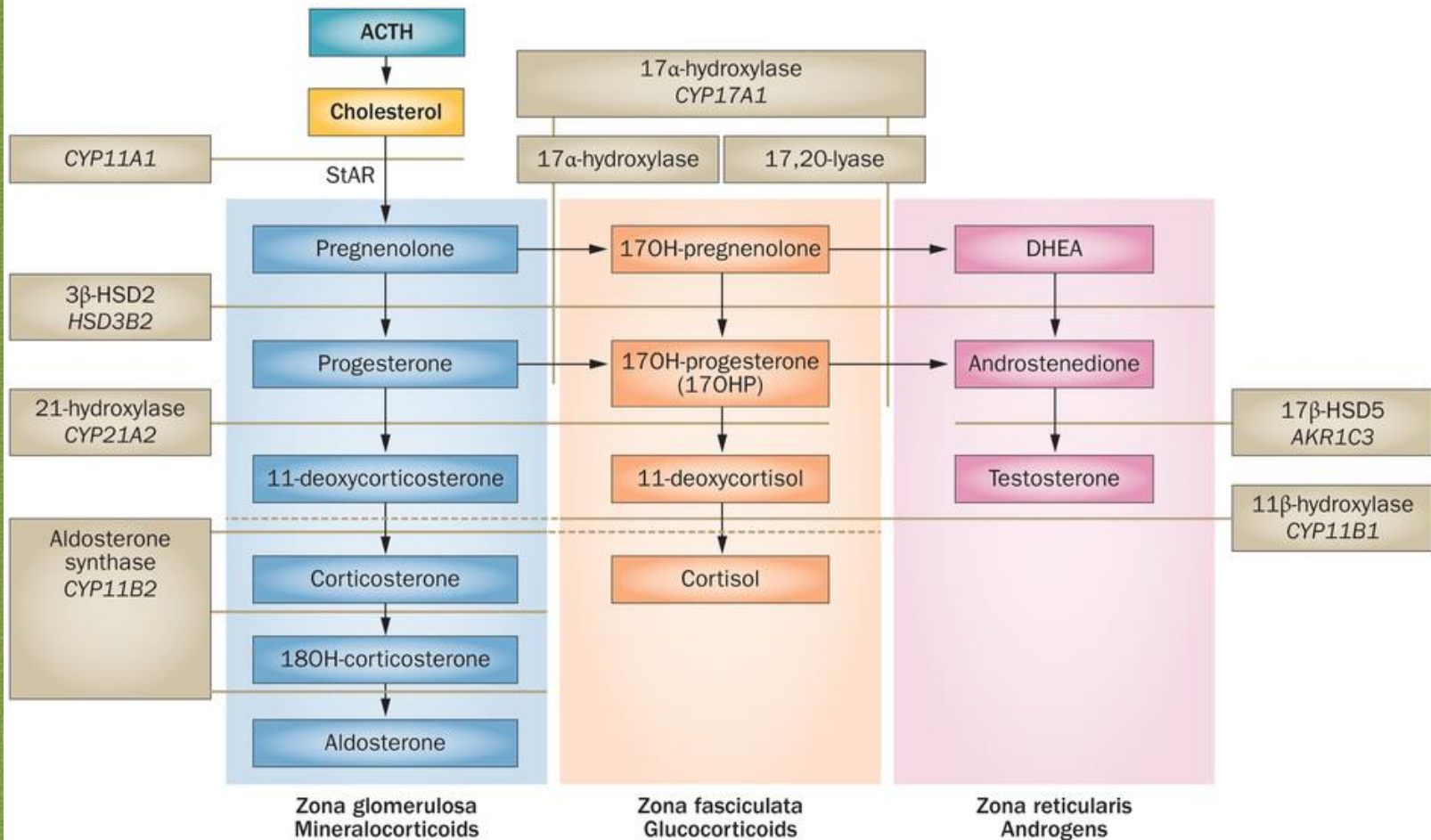
- z b. se uvolňují bezprostředně po dokončení syntézy
- nejsou ukládány do zásoby, ale v případě potřeby se zvyšuje jejich syntéza

Stimulace syntézy steroidů

Steroid	Signál ↑ syntézu
progesteron, testosteron	LH
estradiol	FSH
kortizol, dehydroepiandrosteron	ACTH
aldosteron	ANGII/III
kalcitriol	PTH

Endokrinní systém

Stimulace syntézy steroidů

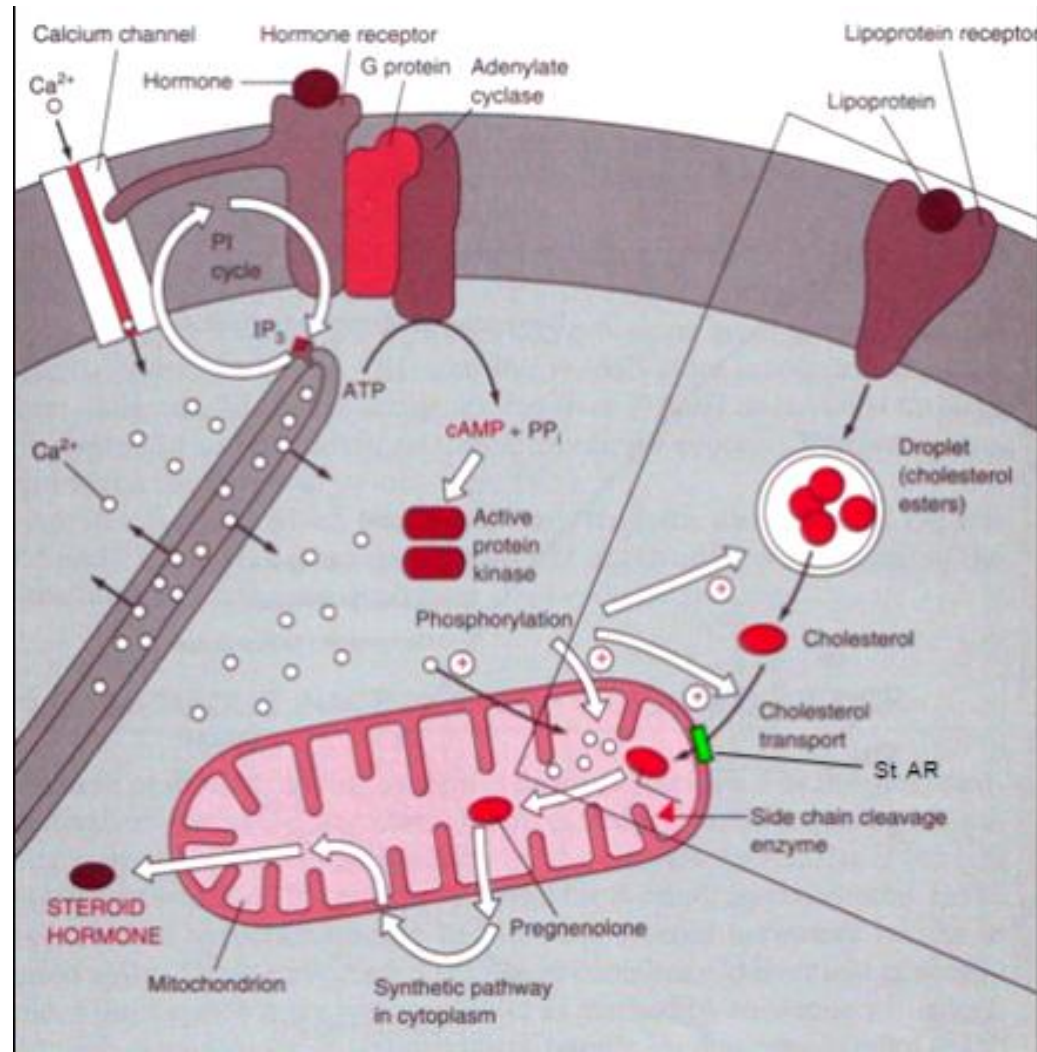
Endokrinní systém

Stimulace syntézy steroidů

- receptor aktivovaný hormonem aktivuje adenylátcyklázu nebo přímo Ca kanál
- Ca kanál může být stimulován nepřímo přes PI cyklus
- \uparrow cAMP \rightarrow aktivace proteinkinázy \rightarrow \uparrow hydrolýza esterů a CHL (cholesterolesterhydroláza)... \uparrow transport CHL do mt
- \uparrow c Ca^{2+} a fosforylace proteinů \rightarrow aktivace cholesteroldesmolázy \rightarrow štěpení postranního řetězce CHL \rightarrow pregnenolon
- syntetizovaný hormon \rightarrow do extracel. prostoru a krví putuje do cílové tkáně (orgánu)

Endokrinní systém

Stimulace syntézy steroidů

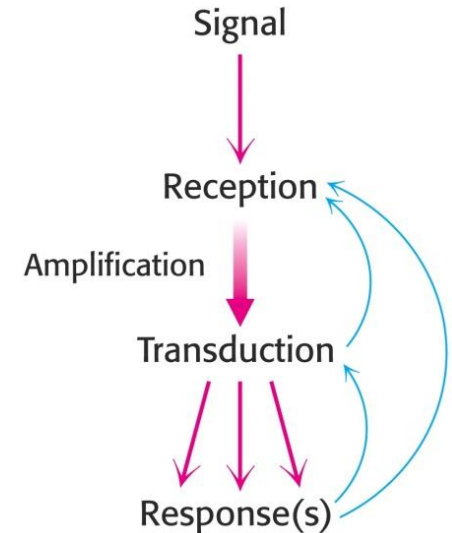
Endokrinní systém

Přenos informace

- signální kaskáda

Formy transdukce signálu

- **receptory na membráně, v cytoplasmě, v jádře**
- **interakce ligand – receptor** (obvykle integrální protein membrány), uvnitř buňky se tvoří druhý posel (cAMP, cGMP, DAG, Ca²⁺, IP₃), ireverzibilní
- **fosforylace – kinázy**, zasaženými místy na enzymech jsou Ser, Thr a Tyr, terminace přenosu informace – proteinfosfatázy, reverzibilní

Endokrinní systém

Povrchové receptory

- aktivace enzymů a biochemických pochodů = **akutní účinky** → změna konformace (aktivní vs. neaktivní) – otevření kanálu
- kovalentní modifikace nebo degradace receptoru na **membráně** (**down-regulation**)

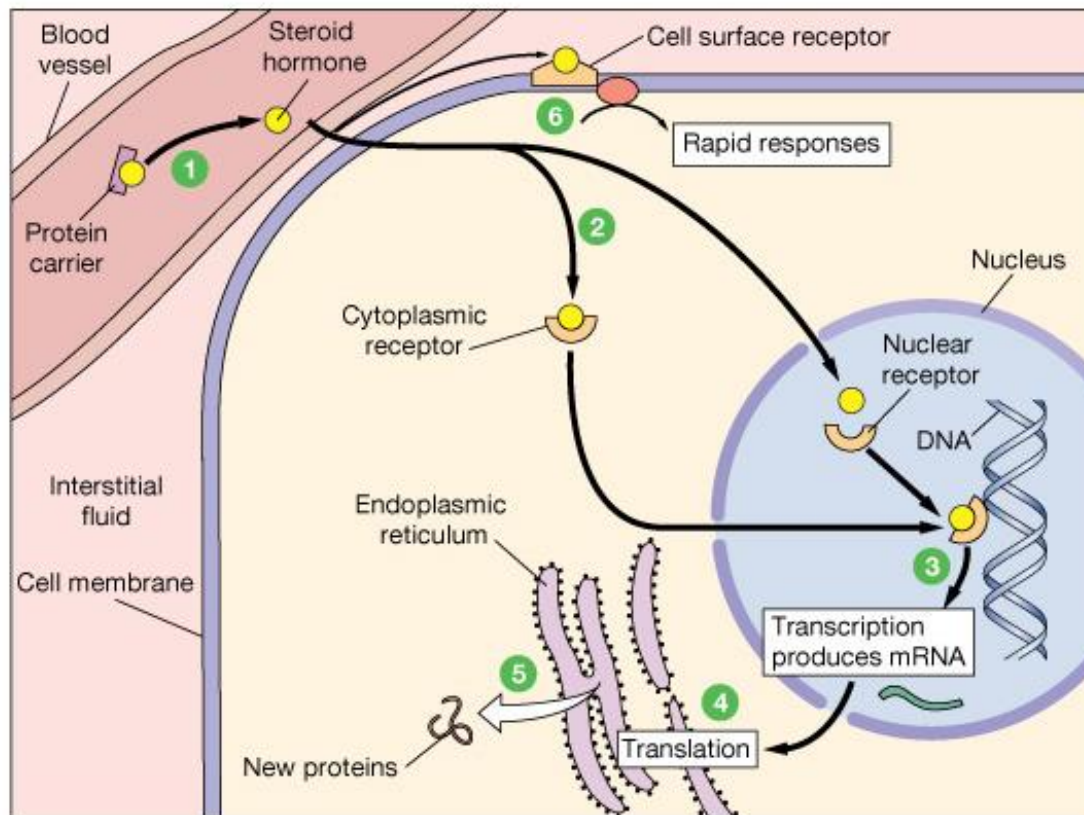
Intracelulární receptory

- ovlivnění genové exprese = **pozdní účinky** → **trofické** (buněčný růst a buněčné dělení), **genomové** (syntéza nových proteinů - př. receptor) (**up-regulation**)

Endokrinní systém

Hydrofóbní hormony

- v krvi jsou transportovány z velké části navázané na plazmatické bílkoviny (albumin, transkortin (CBG), SHBG, ABP, TBG), malá část steroidních hormonů je v plazmě ve volné formě
- dlouhý poločas života (hod)

- 1 Most hydrophobic steroids are bound to plasma protein carriers. Only unbound hormones can diffuse into the target cell.
- 2 Steroid hormone receptors are in the cytoplasm or nucleus.
- 3 The receptor-hormone complex binds to DNA and activates or represses one or more genes.
- 4 Activated genes create new mRNA that moves back to the cytoplasm.
- 5 Translation produces new proteins for cell processes.
- 6 Some steroid hormones also bind to membrane receptors that use second messenger systems to create rapid cellular responses.

Endokrinní systém

Interakce steroidních a thyroidních hormonů s receptory

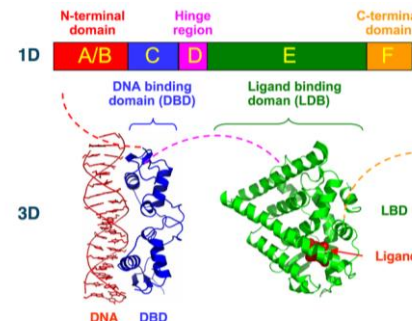
- aktivace promotorů cílových genů (TF) a spuštění transkripce - pomalý nástup účinku, ale dlouhodobý charakter
- transkripce genů kódujících polymerázy – větší nabídka enzymů pro transkripci
- intracelulární receptory mají několik **účinných domén**

1. aktivační doména – aktivuje cílové geny

2. DNA-vazebná doména – k ní se váže receptor k DNA (struktura Zn prstu)

3. doména pro dimerizaci receptoru – receptor je aktivní pouze ve formě dimeru

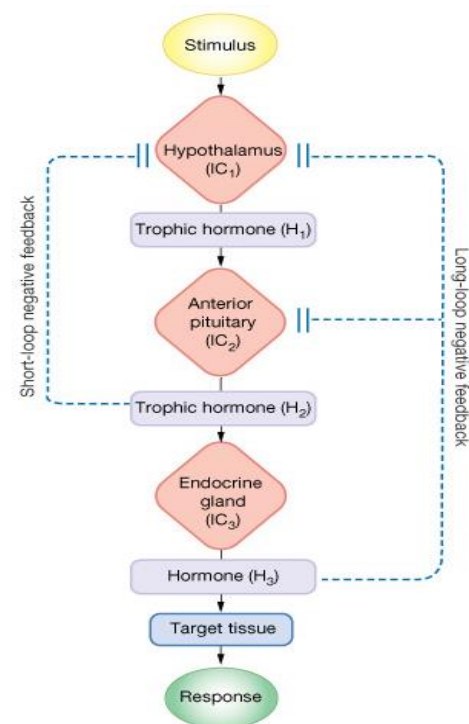
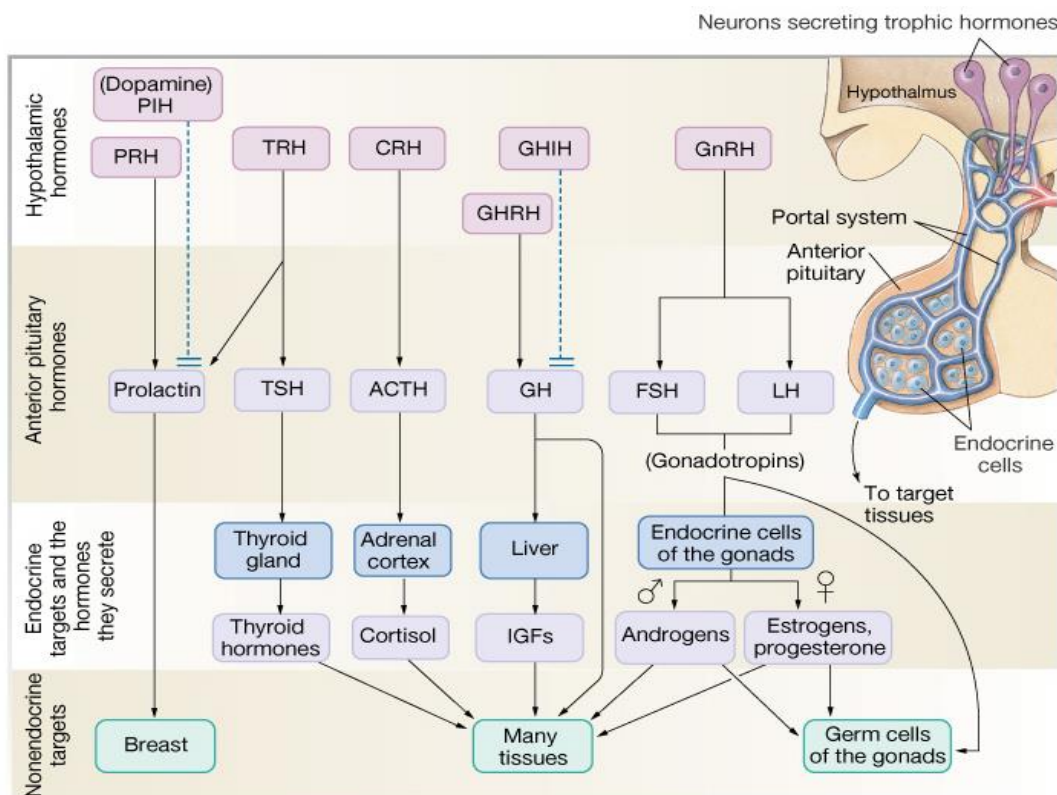
4. doména pro vazbu hormonu

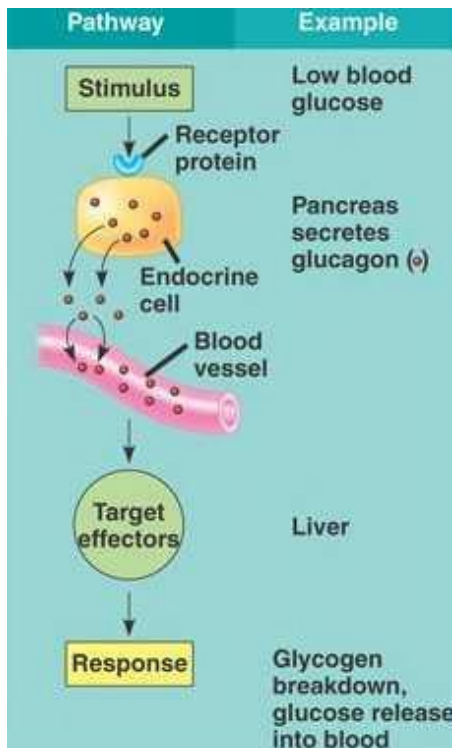
Endokrinní systém

Regulace

- 3 úrovně kontroly

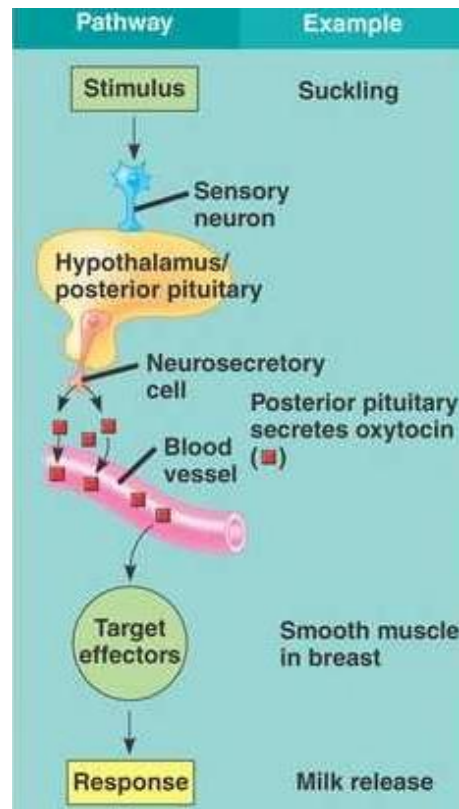

Endokrinní systém

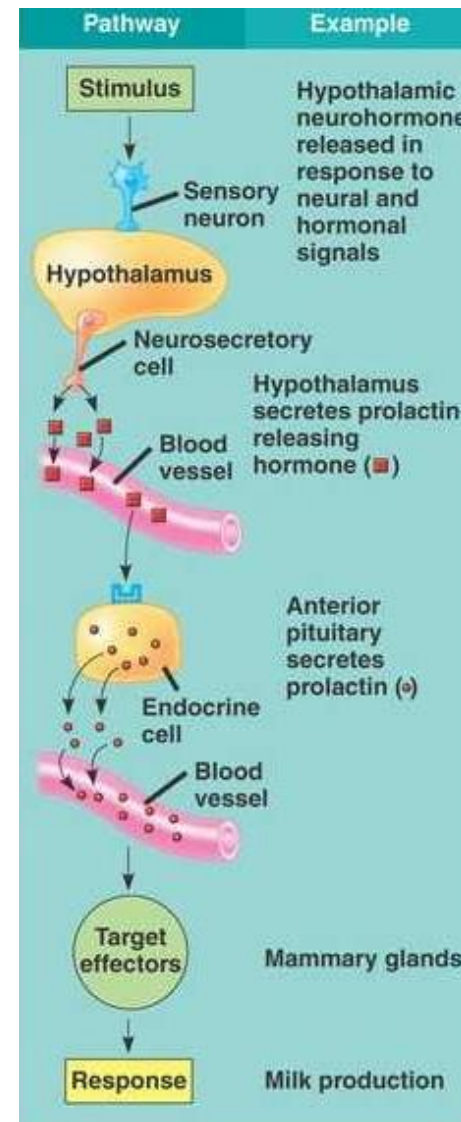
Jednoduchá
endokrinní
dráha

Vedení
signálu

Jednoduchá
neurohormonální
dráha

Jednoduchá
neuroendokrinní
dráha

Endokrinní systém

Regulace

- běžně na základě **ZV** = odpověď buňky na signál (hormon) zpětně ovlivňuje zdroj signálu (endokrinní žlázu)
 - a) endokrinní žláza
 - b) hormon
 - c) metabolické změny vyvolané hormonem
 - d) receptor pro hladinu hormonu nebo složení krve
 - e) spojení mezi receptorem a žlázou

Základní účinky hormonů při regulaci jsou

- **konfigurační změny enzymů** (alosterické mechanismy)
- **útlum nebo stimulace enzymu**
- **změna množství substrátu**

Endokrinní systém

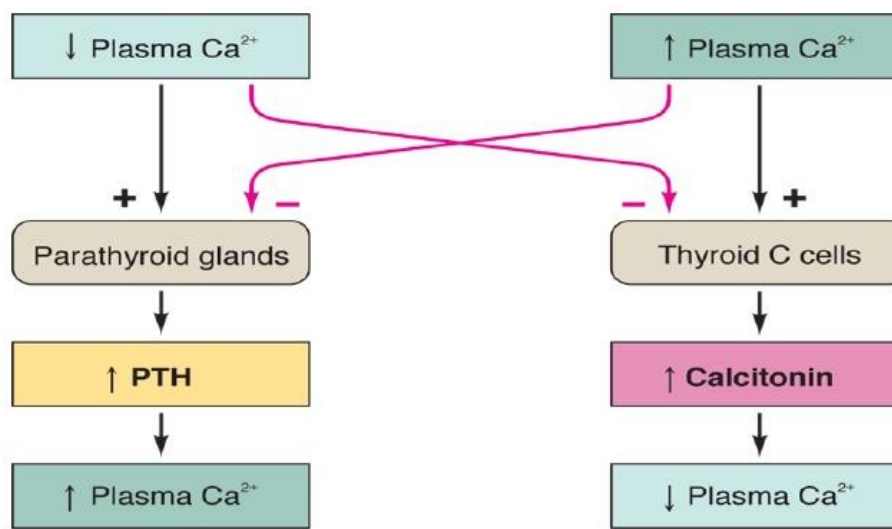
Regulace

- hladiny hormonů cirkulujících v krvi jsou důsledně kontrolovány třemi homeostatickými mechanizmy:
 - Když **jeden hormon stimuluje produkci druhého, druhý potlačuje produkci prvního**. Příklad: **FSH** stimuluje uvolňování **estrogenů** z vaječnicku folikul → vysoká úroveň estrogenu naopak potlačuje další produkci FSH.
 - **Protichůdné dvojice hormonů**. Příklad: ↑ c **inzulínu** dojde ↓ hladiny glu, **glukagon** stimuluje játra k odbourávání glykogenu.
 - Hormonální sekrece jednoho hormonu se ↑ (↓) působením druhého hormonu, jehož c se ↓ (↑). Příklad: stoupající c Ca^{2+} v krvi potlačuje produkci **PTH**, nízká c Ca^{2+} ho stimuluje.

Endokrinní systém

Negativní zpětná vazba

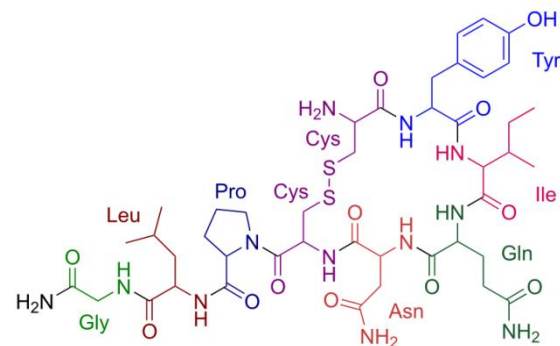
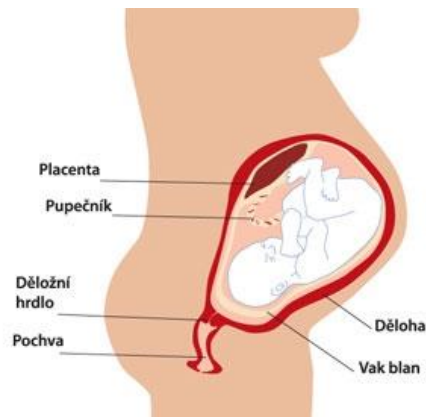
- **ZVNJ** – např. c **inzulínu** v krvi se \uparrow při vzestupu c glu – při zvyšování glykémie (alimentární (hyper)glykémie, po sladkém jídle). Pokles glykémie naopak tlumí vylučování inzulínu buňkami LO
- **ZVNS** - např. hormony ŠŽ a hypofyzární **thyreotropin** - původní signál odpovědi ztlumen

Endokrinní systém

Pozitivní zpětná vazba

- např. působení **oxytocinu** při porodu - dojde k odpovědi zesilující původní signál
- nástup kontrakcí při porodu (Fergusonův reflex = neuroendokrinní reflex), při kojení stahy svalstva kolem mléčné žlázy, chování
- oxytocin způsobuje nervový impuls, který stimuluje hypothalamus - produkce dalšího oxytocinu, což vede ke zvýšení tlaku na děložním čípku
- placenta – produkce PG (stimulace i oxytocinem) a ↓ progesteron/estrogeny → kontrakce

Endokrinopatie

Endokrinní porucha

- **Centrální úroveň** (hypotalamická / hypofyzární)
- **Periferní úroveň** (dysfunkce periferní žlázy)
- **Receptorová / postreceptorová úroveň** (necitlivost cílové tkáně na působení hormonu)

Projevy endokrinopatií

- **Lokální** – výsledek lokálního poškození nebo expanze (nádor, zánět...)
- **Systémové** – výsledek hormonální tvorby pro danou endokrinopatii
- **Hypofunkce**
- **Hyperfunkce**

Endokrinopatie

Mechanismus vzniku

1. Primární - deficit hormonu

- destrukční proces postihující žlázu nebo porucha syntézy
 - hereditární - genetický defekt
 - získaný - infekce, infarkt, komprese tumorem, autoimunita (většinou hypersenzitivita II. typu)

2. Sekundární - nadbytek hormonu

- autotopická sekrece – tumor (adenom), imunopatologická (hypersenzitivita V. typu - stimulace antireceptorovými Ig)
- ektopická sekrece = jinde - tumor
- exogenní (iatrogenní) – terapeutická nutnost

3. Terciární - rezistence k hormonu

- abnormální hormon
- protilátky proti hormonu

Endokrinopatie

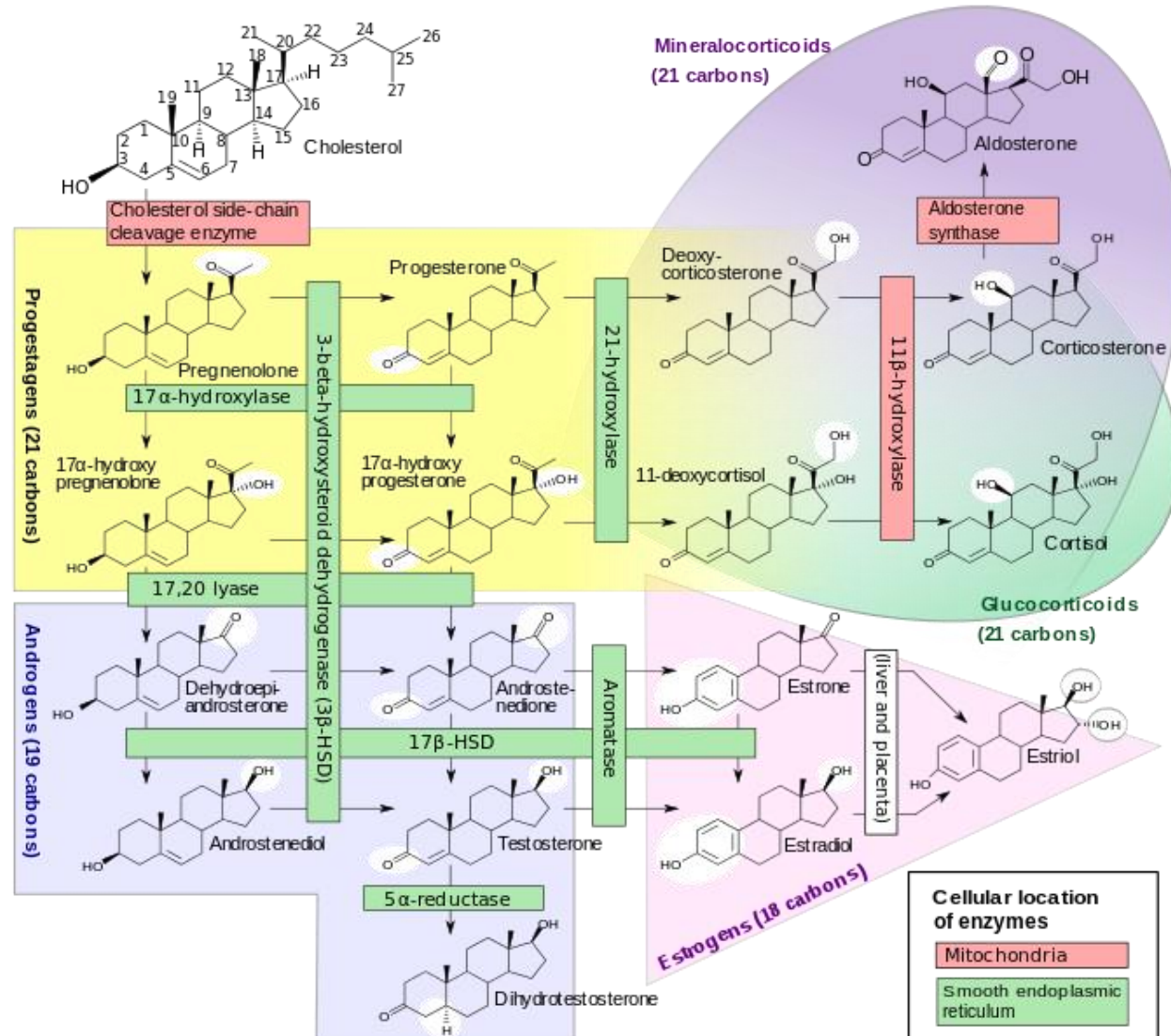
Příklad hyperfční poruchy (kúra nadledvin)

Adrenogenitální syndrom

- vrožený (AR) defekt enzymů MTB **glukokortikoidů** (v 95 % případů deficit 21-hydroxylázy)
- kompenzatorní ↑ **ACTH** stimuluje produkci androgenů (DHEA a androstendionu), které jsou v periférii konvertovány na **testosteron** (virilizace u dívek a nadměrná maskulinizace a infertilita u chlapců)

Endokrinopatie

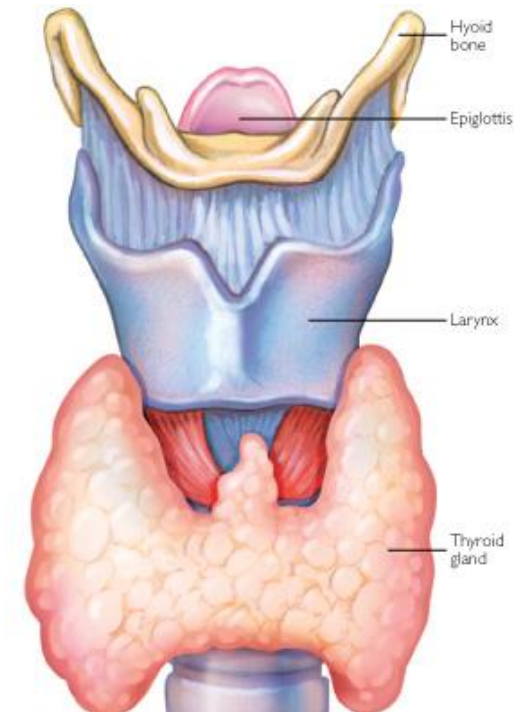
Adrenogenitální syndrom

Štítná žláza

Fce

- **↑ metabolické aktivity tkání** – ↑ aktivity Na^+/K^+ ATPázy, ↑ spotřeby O_2 a ↑ produkce tepla
- pozitivní vliv na **růst a vyžívání tkání**
- **↑ lipolýzy a resorpce glycidů z GIT**
- **↑ exprese adrenergických receptorů** např. na myokardu
- v prenatálním vývoji důležitá při **vývoji skeletu (STH), nervového systému**

Štítná žláza

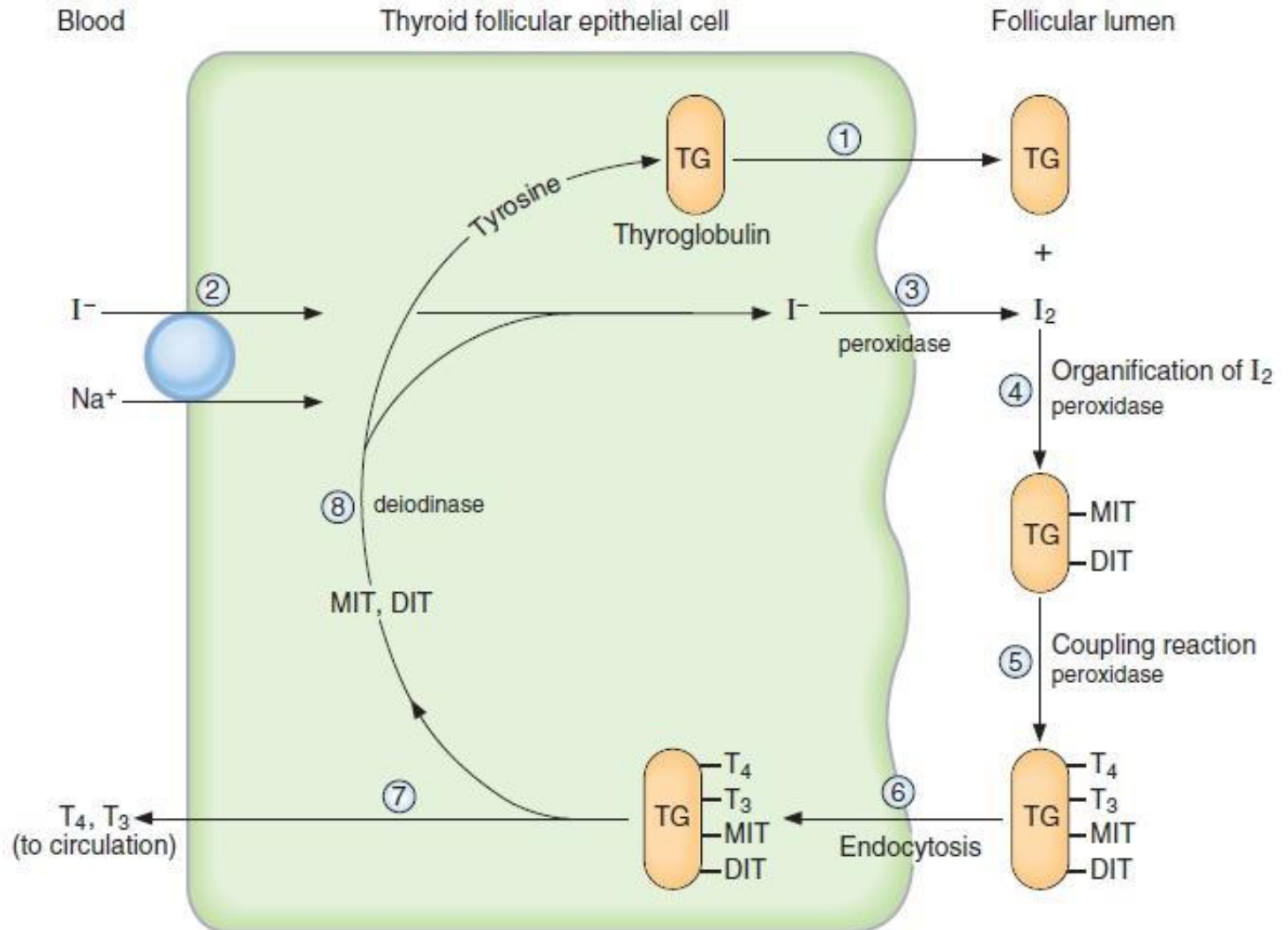
- **thyroxin** (T4) – hlavní, fce: MTB, růst a vývoj
- **trijodothyronin** (T3) – 10x biologicky aktivnější
- vazba na nukleární receptory → ↑ exprese řady MTB enzymů

Syntéza thyroïdních hormonů

- z Tyr vázaném v thyreoglobulinu ŠŽ
- počáteční krok je transpost jodu do folikulárních b. ŠŽ – jodidová pumpa (c jodu vně b. je 25x < uvnitř b.)

Štítná žláza

Syntéza thyroidních hormonů

Štítná žláza

Kontrola syntézy a sekrece

- **thyreotropin (TSH) (KDE?)**
- ↑ aktivity jodidové pumpy
- stimulace endocytózy jodovaného thyreoglobulinu a následnou sekreci proteolýzou uvolněného T3 a T4
- produkce TSH je stimulována **TRH (KDE?)** a regulována NZV thyroïdními hormony

Transport thyroïdních hormonů krví

- 99,9 % T4 je vázáno na plazmatické bílkoviny
- T4 je převážně transportován TBG s afinitou pro T4 10x > pro T3
- další transportní proteiny: thyroxin vázající prealbumin, albumin
- v periferiích je částečně T4 dejodován na T3

Štítná žláza - endokrinopatie

Thyreopatie

- onemocnění ŠŽ tvoří kolem 90 % všech endokrinopatií
- postihuje 5 – 7 % české populace, ženy jsou postiženy 4 – 6krát častěji než muži
- **hlavní příčiny tyreopatií:**
 - nedostatek jódu a přítomnost strumigenů v potravě (látky narušující vstřebávání a organifikaci jódu), infekční nemoci, tumor, ozáření krku, traumata, genetická predispozice, vrozené poruchy receptorů a enzymů ...

Eufunkční struma

- zvětšení ŠŽ

Hypofce

Kretenismus

- v dětství (i plod i utero) – deficit jódu, v dospělosti myxedém

Štítná žláza - endokrinopatie

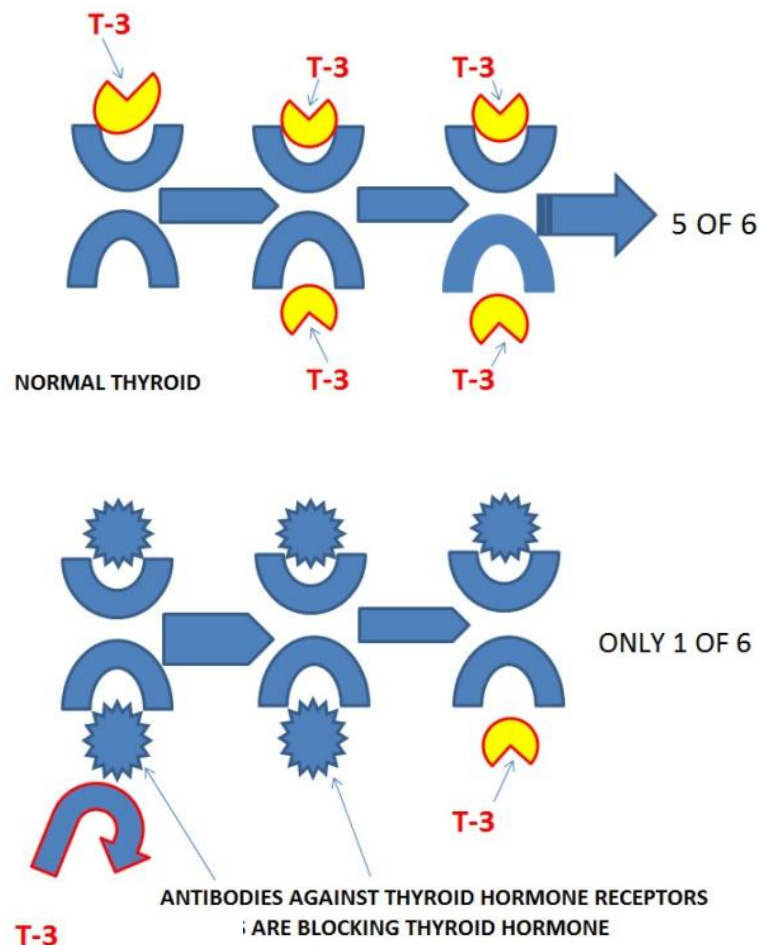
	Hypofce	Hyperfce
Bazální MTB obrat	↓	↑
Senzitivita na katecholaminy	↓	↑
Znaky	rysy myxedému, hluboký hlas, útlum růstu (v dětství)	exoftalmus, pomalé mrkání
c CHL	↑	↓
chování	mentální retardace, bradypsychismus, somnolence	neklid, iritabilita, úzkost, hyperkineza, neschopnost odpočívat
KVS	↓ srdeční výdej bradykardie	↑ srdeční výdej tachykardie a palpitace
GIT	obstipace, ↓ chuť k jídlu	diarhea
další	lomivá a suchá kůže, intolerance chladu, ↓ pocení	tenká a lesklá kůže, intolerance tepla, ↑ pocení

Štítná žláza - endokrinopatie

Hypofce

Hashimotova tyreoidita

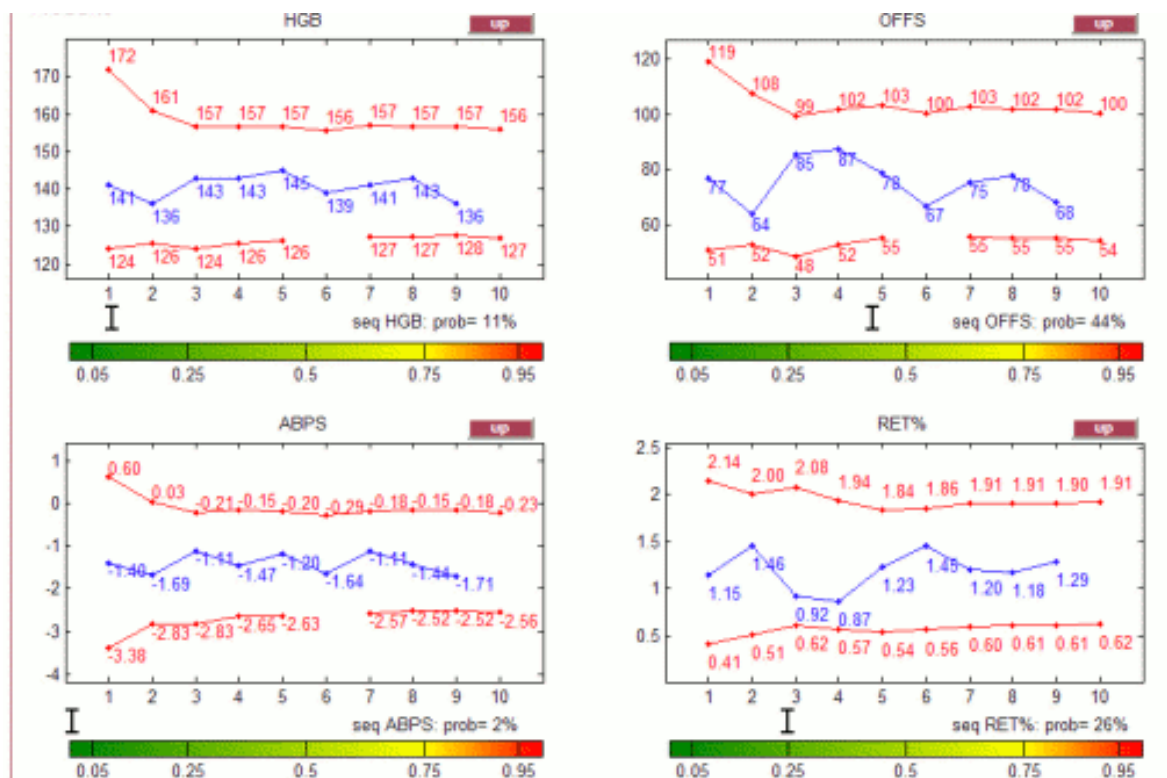
- autoimunní
- defekt fce supresorových T lymf, Th lymf pak stimulují B lymf k tvorbě protilátek (Tg Ab, TPO Ab, TSH-R (block) Ab) proti antigenům ŠŽ
- lymf uvolňují cytokiny, rozvoj zánětu a destrukce ŠŽ

Štítná žláza - endokrinopatie

Kazuistika

- autoimunní hypothyreóza
- atlet - biologický pas
- substituce - L-thyroxin

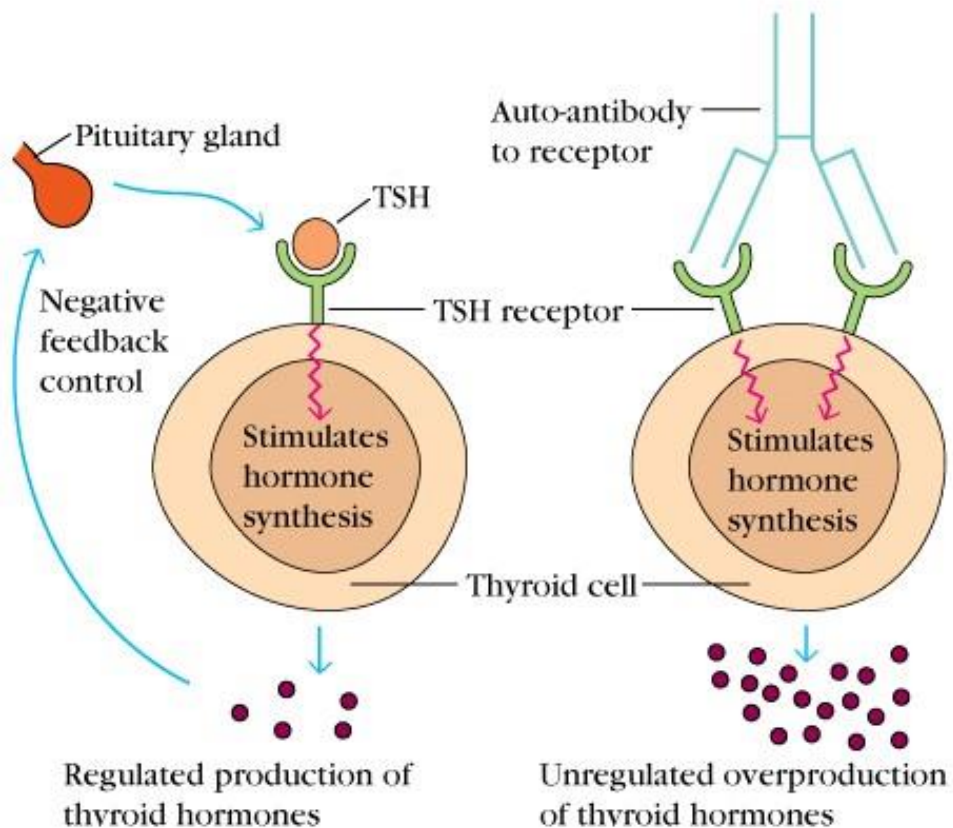
Štítná žláza - endokrinopatie

Hyperfce

Hypertyreóza (tyreotoxikóza)
– např. **Graves-Baseowova nemoc**

- autoimunitní
- tvorba abnormálního stimulantu (TSH-R(stim)Ab), který se váže na TSH receptory a aktivuje adenylácyklázu, což vyvolává hypersekreci tyreoidních hormonů
- u mladších žen (5:1)

STIMULATING AUTO-ANTIBODIES (Graves' disease)

Štítná žláza

- **thyreokalcitonin** - ↓ c Ca^{2+} a PO_4^{4-} v krvi jejich ukládáním do kostí (proti **PTH**)
- **kalcitriol** (játra, ledviny- vliv **PTH**) – aktivní forma vit. D, ↑ tvorbu Ca vázajícího proteinu = zvýšení plazmatické hladiny Ca vázaného ze střeva, ↑ reabsorbce PO_4^{4-} v ledvinách (proti **PTH**) - kvalita kostí a imunitní systém
- **VDR** – v mnoha tkáních, vit. D ovlivňuje transkripci stovek genů
- **další fce vit. D** - preventivní a terapeutické v souvislosti s nádorovými a autoimunitními chorobami (T1DM), T2DM, KVS a infekční choroby, neuropsychiatrické poruchy, HT a preeklampsie

Příštítná tělíska

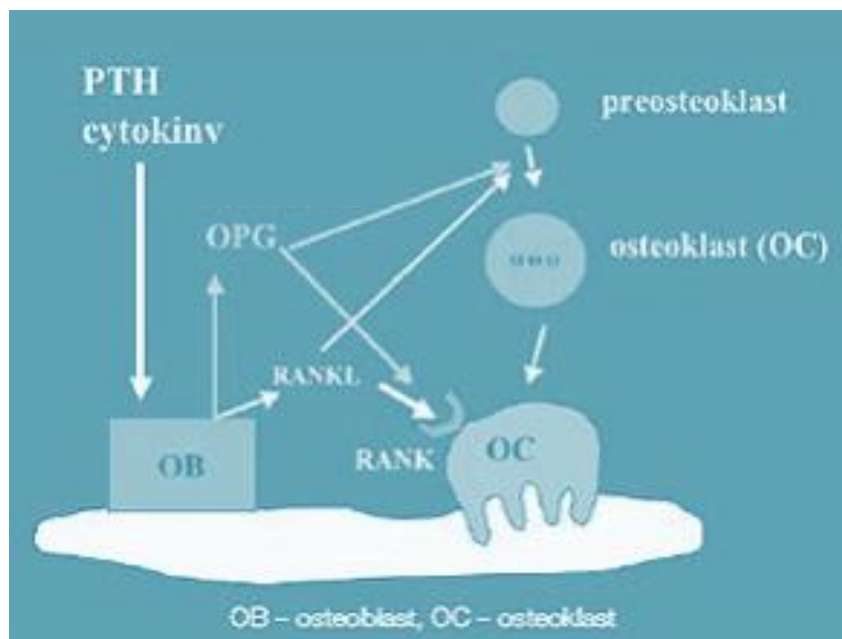
Fce

- čtyři tělíska v „rozích“ štítné žlázy
- regulace hladiny ionizovaného Ca - reaguje na nízké hladiny PTH
- ovlivňuje b.
 - ledvin – ↑ reabsorpce profiltrovaného Ca^{2+} , ↓ reabsorpce PO_4^{4-} , ↑ tvorby vitamínu D_3
 - kostí – uvolnění mobilizovaného Ca^{2+} , aktivace osteoklastů
 - střev – ↑ absorpce Ca^{2+}

Příštítná tělíska

parathormon (PTH)

- ↑ c Ca^{2+} v krvi (z kostní tkáně), stimuluje tvorbu kalcitriolu
- ↑ vyplavování HPO_4^{2-}

Příštítná tělíska

Poruchy fce

- primární poruchy – poruchy vlastní žlázy
- sekundární poruchy – způsobené změnami koncentrace vápenatých iontů v důsledku jiných chorob
- poruchy reaktivity tkání pseudohypoparatyroidismus

1. Hypofce

Hypoparatyreóza

- způsobuje hyperfosfatémii a hypokalcémii (s tím je spojena tetanie), psychické poruchy
- primární – chirurgické odstranění, autoimunitní poškození
- sekundární – např. zvýšený příjem nebo zvýšená produkce vit. D

Příštítná tělíska

Poruchy fce

2. Hyperfce

Hyperparatyreóza

- primární - příčinou je hyperplazie nebo adenom, hyperkalciurie, úbytek kostní hmoty
- sekundární – příčinou je porucha , kt. snižuje koncentraci ionizovaného Ca v plazmě a tk. moku, hypovitaminóza vit. D, chronické selhání ledvin (nedostatečné vylučování fosfátů) - osteodystrofie, hyperfosfatémie

Biochemie Ca^{2+}

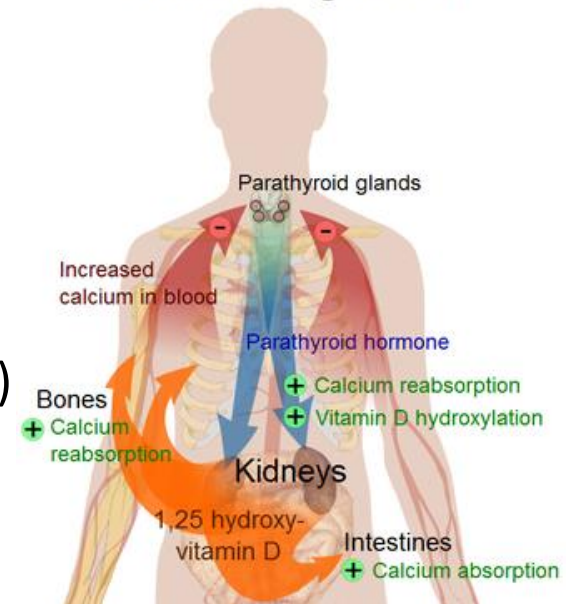
↓ Ca^{2+}

- Hypoparatyreóza (↓PTH, ↑ HPO_4^{2-})
- Vitamin D3 deficiencie (↑PTH, ↓ HPO_4^{2-})
- Pankreatitida
- Chronické selhání ledvin (↑PTH, ↑ HPO_4^{2-})
- Malnutrice (↑PTH, ↓ Mg^{2+})

↑ Ca^{2+}

- Primární hyperparatyreóza (↑ PTH, ↓ HPO_4^{2-})
- Vit. D3 intoxikace (↓PTH, ↑ HPO_4^{2-})
- Insuficience kůry nadledvin (kortizol inhibuje resorpci Ca^{2+} ve střevě)
- Malignity (ca prsu, bronchogenní ca, myelom) - (PTHrP, IL-6 nebo jiný cytokin)
- Imobilizace
- Sarkoidóza (tvorba 1,25-OH-D3 vit. v makrofázích)

Calcium regulation

Biochemie - endokrinopatie

Vyšetřovací metody

Bazální koncentrace

- Bazální plazmatické hladiny
- Diurnální dynamika hormonů
- Další cykly
- Koncentrace v moči
- Hormonální metabolity – močové a plazmatické
- Nepřímé hodnocení – měření MTB odpovědi (inzulín ... glykémie apod.)

Funkční testy

- stimulační
- inhibiční

Zobrazovací metody (SONO, CT, MRI atd.) **a další** (endoskopie atd.)

Biochemie - endokrinopatie

Bazální plazmatické hladiny

- jednorázové stanovení

Analyt	Hormon, onemocnění
Na ⁺ , K ⁺	aldosteron, kortizol, ADH, natriuretické peptidy, inzulín
Ca ²⁺	PTH, vit. D, (kalcitonin)
FGP (glykémie)	inzulín, glukagon, kortikoidy, STH, katecholaminy
CHL	hypotyreóza, Cushigův sy

Biochemie - endokrinopatie

Plazmatické hladiny a diurnální variabilita

- jednorázový odběr je u většiny hormonů dostatečně validní
- hormony s diurnální variabilitou (kortizol, STH) – opakované měření v průběhu 24 h období (intervaly 4 - 6 h)

Kortizol

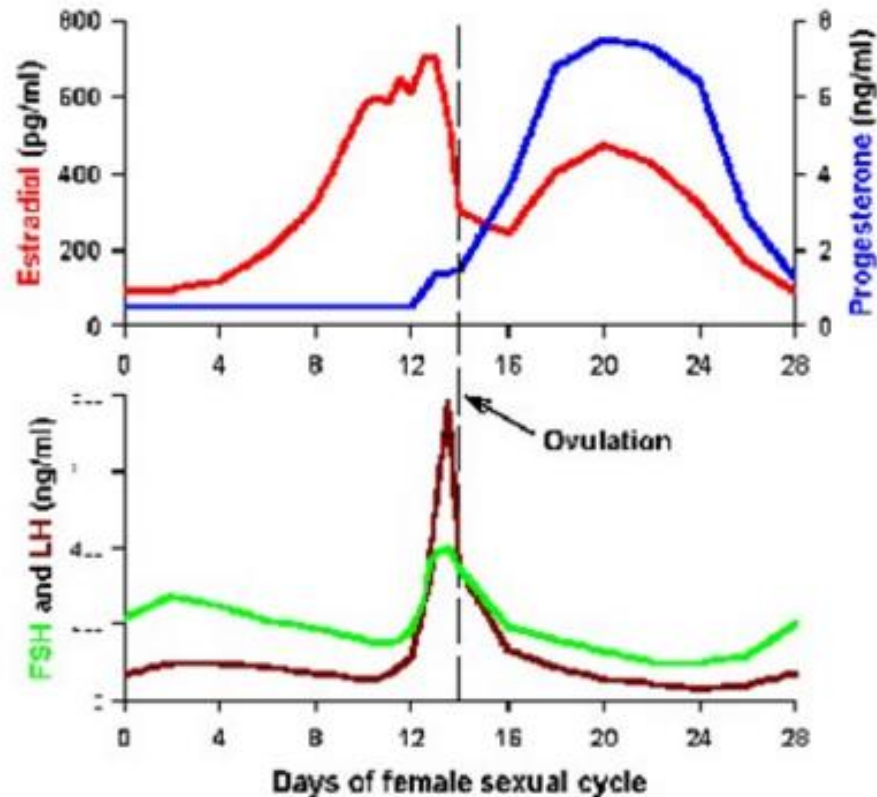
- fyziologický cirkadiální rytmus s typickým nočním poklesem o více než 50 % max. hodnot

Biochemie - endokrinopatie

Další hormonální cykly

- menstruační cyklus – cyklické změny LH, FSH, estrogenů a progesteronu
- odběry načasovány dle fází cyklu

Biochemie - endokrinopatie

Koncentrace v moči

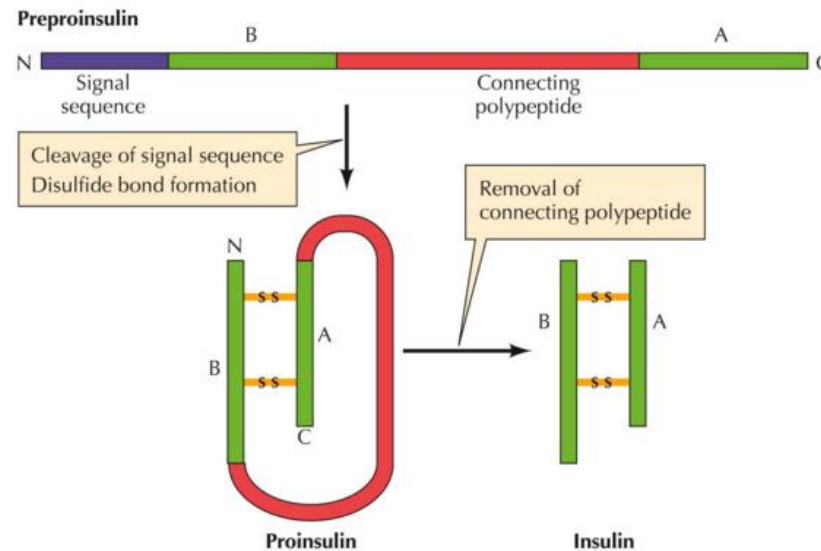
- osmolarita/diuréza
 - vodní diuréza – diabetes insipidus centralis/renalis, psychogenní polydipsie
 - osmotická diuréza – glykosurie (komp DM), kalciurie (hyper-PTH, kostní metastázy, sarkoidóza), natriurie (Addison sy)
- 24 h sběr moči
- alternativní metoda stanovení hormonů s výraznou cirkadiální dynamikou (aldosteron) nebo pulzní sekrecí (katecholaminy)

Biochemie - endokrinopatie

Hormonální metabolity – plazmatické a močové

• př. C peptid

- vedlejší produkt při syntéze inzulínu
- dlouhý poločas a není degradován z portální krve játry → vyšší plazmatické c → snazší stanovení
- c C peptidu reflektuje endogenní produkci inzulínu
(Diagnostické využití?)

Biochemie - endokrinopatie

Funkční testy

- bazální c hormonů často nedostačují pro diagnózu hypo/hyperfce
- principy
 - NZV – využívá stimulaci/inhibici
 - přímá stimulace/inhibice

Stimulační testy (suspektní hypofce)

- posouzení fční rezervy žlázy

Inhibiční testy (suspektní hyperfce)

- posouzení senzitivity žlázy k fyziol. inhibičním podnětů

Biochemie - endokrinopatie

Stimulační testy

Inzulínový hypoglykemický test

- STH > 10 ng/ml
- P-kortizol > 18 µg/dl

Odběr
krve
v 0. min

Inzulín
i.v.
0,1 IU/kg

Stimulace
kontraregulačních
hormonů (STH,
ACTH, kortizol)

Odběr krve
v intervalech
hypoglykémie
FGP < 2,2 mmol/l
c STH, kortizolu

- KI: DM, věk < 4 roky, !!! 10 % zdravých osob má FP
(Diagnostické využití?)

Biochemie - endokrinopatie

Stimulační testy

Test s levodopou

Argininový infuzní test

- dochází k \uparrow produkci STH
- bezpečnější než IHT

Clonidinový test

Metiraponový (metapironový) test

- blokáce syntézy kortizolu, kortikosteronu a aldosteronu metopironem
- NZV dochází k \uparrow produkci ACTH
- diagnostika Cushingova sy

GnRH test

CRH test

Biochemie - endokrinopatie

Stimulační testy

TRH test

- bazální c TSH mezi 0,1 - 0,3 mIU/L popř. 3,5 - 10 mIU/L → TRH test
- i.v., p.n., p.o. aplikace TRH evokuje odpověď TSH a PRL
- KI: gravidita

Odpověď TSH	c T3 a T4	ŠŽ
c < 2 mIU/l	•OK•↑•↓	•začínající thyroideální autonomie, raná forma G-B ch, terapie hormony ŠŽ•potvrzení klinicky manifestované hypertyreózy nebo dostatečné dávkování hormonů při substituci•sekundární hypotyreózu
2 – 25 mIU/l = OK	•OK	•vyloučení funkční poruchy
25 mIU/l	•OK•↓	•latentní hypotyreóza, porucha využití jódu, extrémní alimentární nedostatek jódu, začínající stádium chronické tyreoidy•manifestní hypotyreóza

Biochemie - endokrinopatie

Inhibiční testy

Glukózový test

Test s dopaminergními látkami

Dexamethazonový test

- **Cushingův sy** - ↑ c **GK** (diagnostika po vysazení léč. preparátů a HA – 6 týdnů před)
- princip: syntetický kortikoid – NZV na produkci **ACTH** a následnou produkci **GK**
- overnight nebo 2 dny a podávání DEX
- sbíraná moč a stanovení U-kreatininu
- ↓ c plazmatického **kortizolu** pod 50 % jeho bazální hodnoty - hypofyzární etiologie **ACTH** nadprodukce s přibližně 80% spolehlivostí
- Falešně pozitivní – alkoholismus, deprese, stres, gravidita ...
- Falešně negativní – při hypothyreóze a chron. selhání ledvin

Biochemie - endokrinopatie

Testy na autoprotiátky

- **autoimunitní thyreotitidy** - 4-8x častěji u žen, orgánově specifické protiátky
- buněčná imunita je v patogenezi rozhodující, diagnostika využívá **markery humorální imunity** (jejich patogenetická role je min., asi chrání před působením cytotox T_{lym} obsazením cílových antigenů)

Thyreopatie

- auto-Ab proti **TSH-R** – váží se na různé epitopy:
 - růst **strumy**
 - stimulace - **G-B ch**
 - inhibice – **hypothyreózní idiopat. myxedém**
- Ab antimikrosomální proti thyreoidní peroxidáze (**TPO**) – **chron. lymf. thyreoiditida, Hashimotova thyreoiditida**
- auto-Ab proti **Tg** - nejsou patogenetické
- auto-Ab proti **T3** – u 40% **autoimunních thyreoiditid**

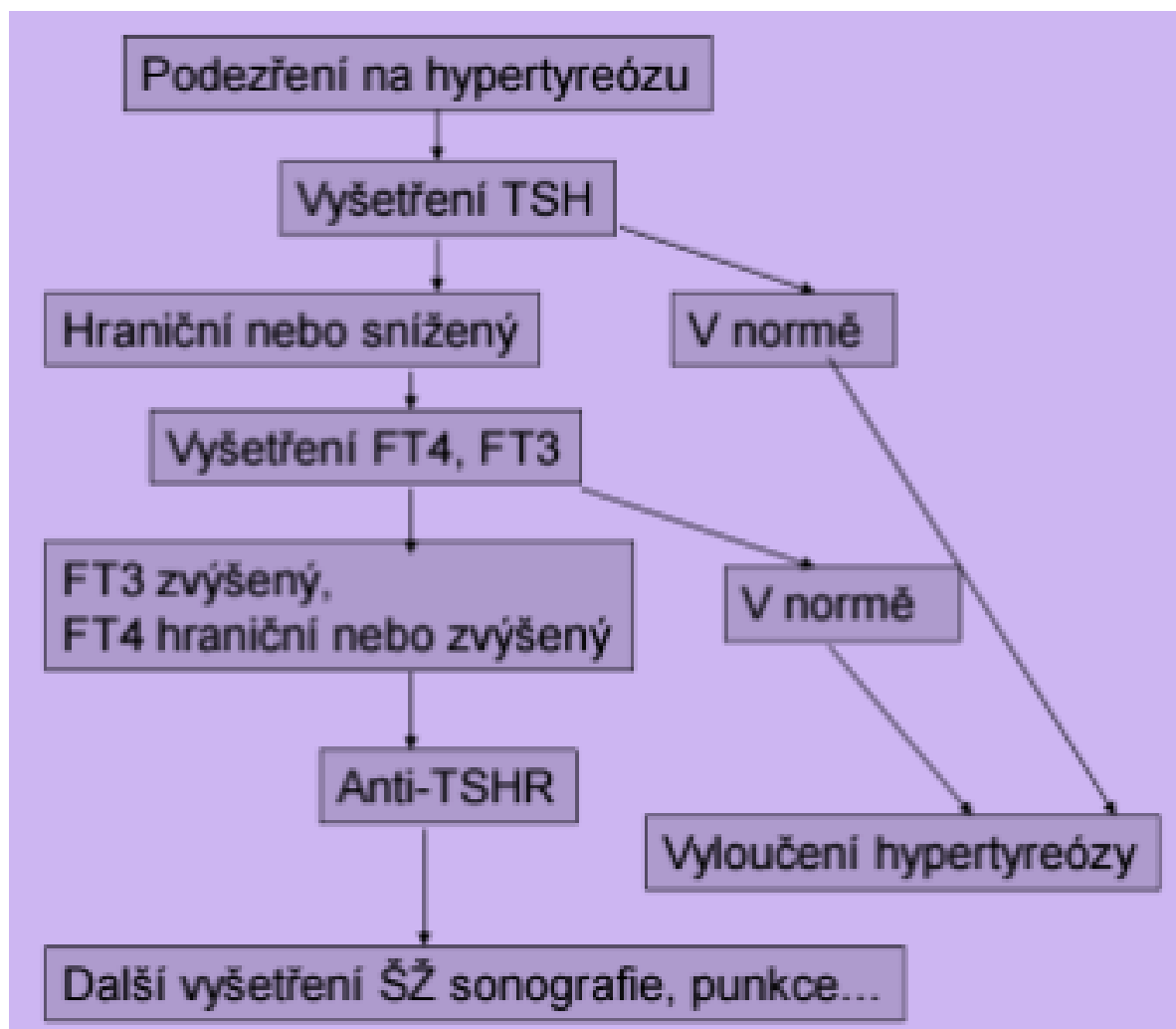
Biochemie - endokrinopatie

Thyreopatie - rizikové skupiny a vyšetření

- **těhotné ženy** - TSH, FT4 a anti-TPO na začátku gravidity (c jódu v krvi)
- **pacientky s poruchou fertility** – TSH a anti-TPO
- **ženy nad 50 let** - TSH 1x za 4 roky
- **pacienti s jinými autoimunitními onemocněními** (T1DM, celiakie atd.) - TSH 1x ročně, stanovení anti-TPO, anti –Tg se doporučuje při negativním nálezu 1x za 2-3 roky
- **pacienti s manifestní ICHS, tachyarytmiemi** - TSH 1x ročně.
- **pacienti s léky či léčbou indukující thyreopatie** (amiodaron, lithium, interferony gama i další, radioterapie v oblasti krku a hrudníku) - při léčbě každých 6 měsíců vyšetření TSH

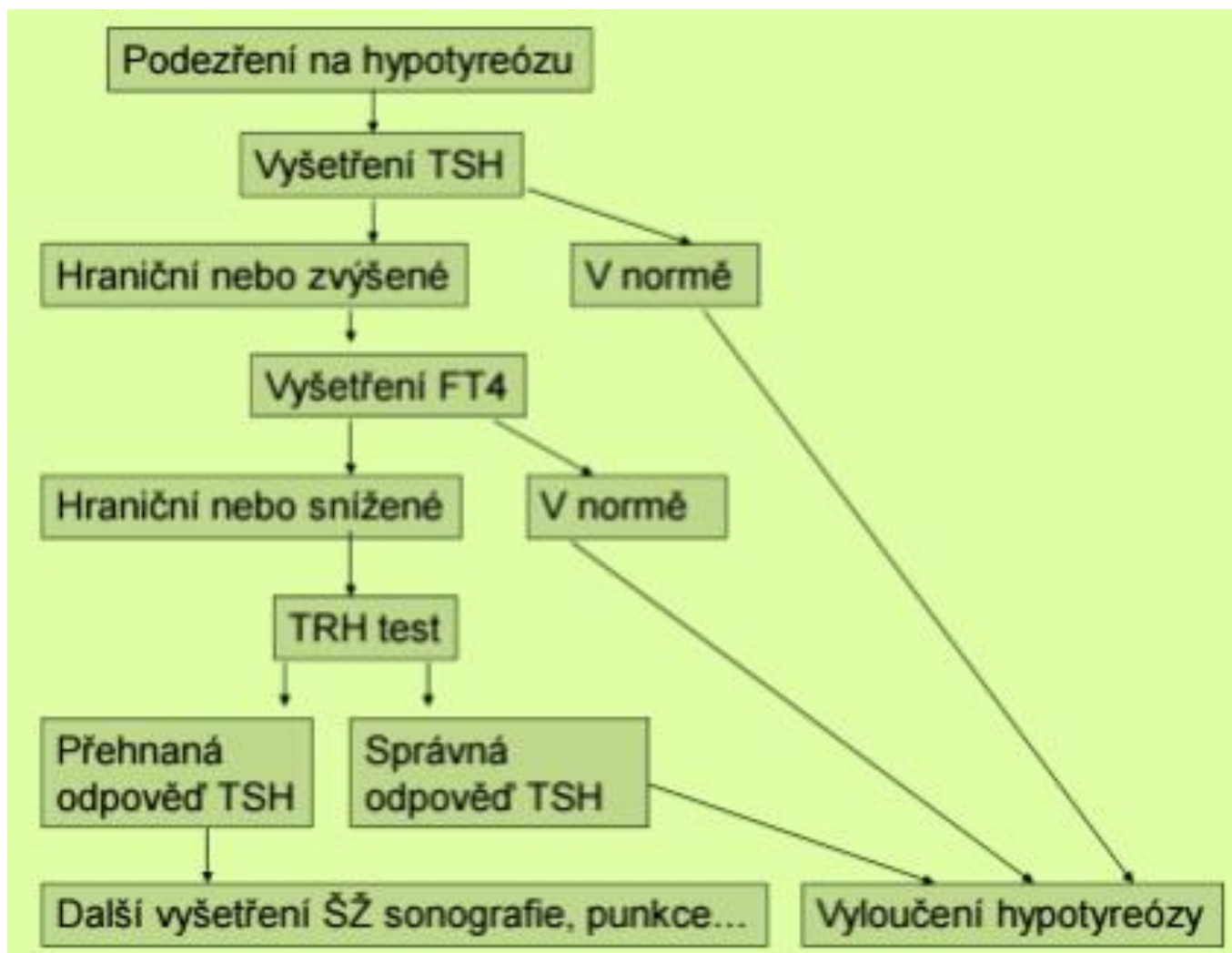
Biochemie - endokrinopatie

Hyperthyreóza – schéma vyšetření

Biochemie - endokrinopatie

Hypothyreóza – schéma vyšetření

Kazuistika

žena

- Trombofilie – dolní končetiny
- RA: 0, bratr zemřel ve 30 letech z neznámé příčiny
- Ve 30 letech – výskyt uzlů ve štítné žláze s hyperplastickými koloidními uzlinami, léčba: thyroidektomie
- V 31 letech – dysmotilita jícnu, dysfágie, achalázie (manometrie jícnu)

- Achalázie je jeden ze symptomů Allgrova (Triple A) syndromu (adrenocorticotropic hormone insensitivity, achalasia, and alacrima)
- Mutace v AAAS genu byly asociovány s Allgrovovým syndromem.

Kazuistika

žena

- Trombofilie – dolní končetiny
- RA: 0, bratr zemřel ve 30 letech z neznámé příčiny
- Ve 30 letech – výskyt uzlů ve štítné žláze s hyperplastickými koloidními uzlinami, léčba: thyroidektomie
- V 31 letech – dysmotilita jícnu, dysfágie, achalázie (manometrie jícnu)
- V 38 letech – podezření na akromegálii (obličej, končetiny 5 cm ze 7 let), silné bolesti hlavy, změna hlasu

- Lab:
- GH 48 mU/L, norma 0-24 mU/L;
- IGF 1 725 µg/L, norma 109-284 µg/L

- MRI – hypofyzární makroadenom 14 x 10 x 9 mm

Kazuistika

Akromegálie

- Vzácná 3-5 lidí z 1 mil.
- hypersekrece růstového hormonu (GH)
- Abnormální růst akrálních částí těla i vnitřních orgánů.
- Multisystémové komplikace díky GH a insulin-like growth factor-1 (IGF-1) - bolest, diabetes mellitus, hypertenze, srdeční selhání, respirační selhání, onemocnění GITu.
- Příčina: často z hypofyzárního adenomu, nebo vzácně hyperplázie hypofýzy.
- V 95 % případů jde o sporadickou příčinu
- Až u 50 % případů s nástupem v dětství bylo identifikováno genetické pozadí (mutace v genech AIP nebo GPR101).

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní hormony

- vývoj a fce reprodukčních orgánů a sexuální charakteristiky
- neurony hypotalamu produkují peptid **gonadoliberin (GnRH)** → portální krví transportován do adenohipofýzy, kde na gonadotropních buňkách aktivuje vlastní receptory (GnRHR) a stimuluje tvorbu **gonadotropinů: FSH a LH**
- **GnRH, FSH a LH** produkovány v pulsech, jejichž síla a frekvence je u mužů konstantní, u žen se frekvence pulsů cyklicky mění

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní hormony

- **FSH** - vývoj folikulů, časná spermatogeneze
- **LH** - induktor ovulace, luteinizace zralých folikulů a v gonádách stimulace produkce:
 - pohlavních steroidů (zejména **estrogenů: estradiolu a progesteronu**)
 - **androgenů** (zejména **testosteronu**) a
 - **nesteroidních hormonů (inhibinů, aktivinů, folistatinu)**

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní hormony

FSH

- **u žen** - stimulace vývoje folikulu a jeho růst (příprava na ovulaci) a podpora produkce estrogenů v ovariu
- **u mužů** - vazba na Sertoliho b. – podpora syntézy androgeny vázajícího proteinu = **ABP** (přenos **testosteronu** a **estradiolu** z Leydig. b. do lumen semenotvorných kanálků – místo spermatogeneze)

LH

- **u žen** - napomáhá finálnímu vývoji folikulu a podmiňuje ovulaci, ovlivňuje produkci progesteronu v ováriích
- **u mužů** - působí na Leydigovy buňky - ovlivnění produkce testosteronu

Reprodukční endokrinologie

Transport steroidních hormonů v krvi

Testosteron a estradiol

- vazba na **SHBG** (globulin vázající pohlavní hormony)
- afinita SHBG k testosteronu 5x vyšší než k estradiolu
- před pubertou je c SHBG stejná u mužů i žen, v pubertě u mužů klesá více než u žen → zajištění dostatku volných biologických hormonů

Progesteron

- vazba na **transkortin**

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní žlázy muže

Testes

- **Sertoliho b.**
 - **dihydrotestosteron** - většinou konverzí z testosteronu mimo testes
 - **17beta-etradiol** - inhibice syntézy testosteronu
 - **inhibin** - inhibice **FSH**
 - **anti-Müllerský hormon** – c AMH v seminální tekutině koreluje s koncentrací spermií, sexuální diferenciaci lidského plodu, i v ovariích

- **Leydigovy b.**

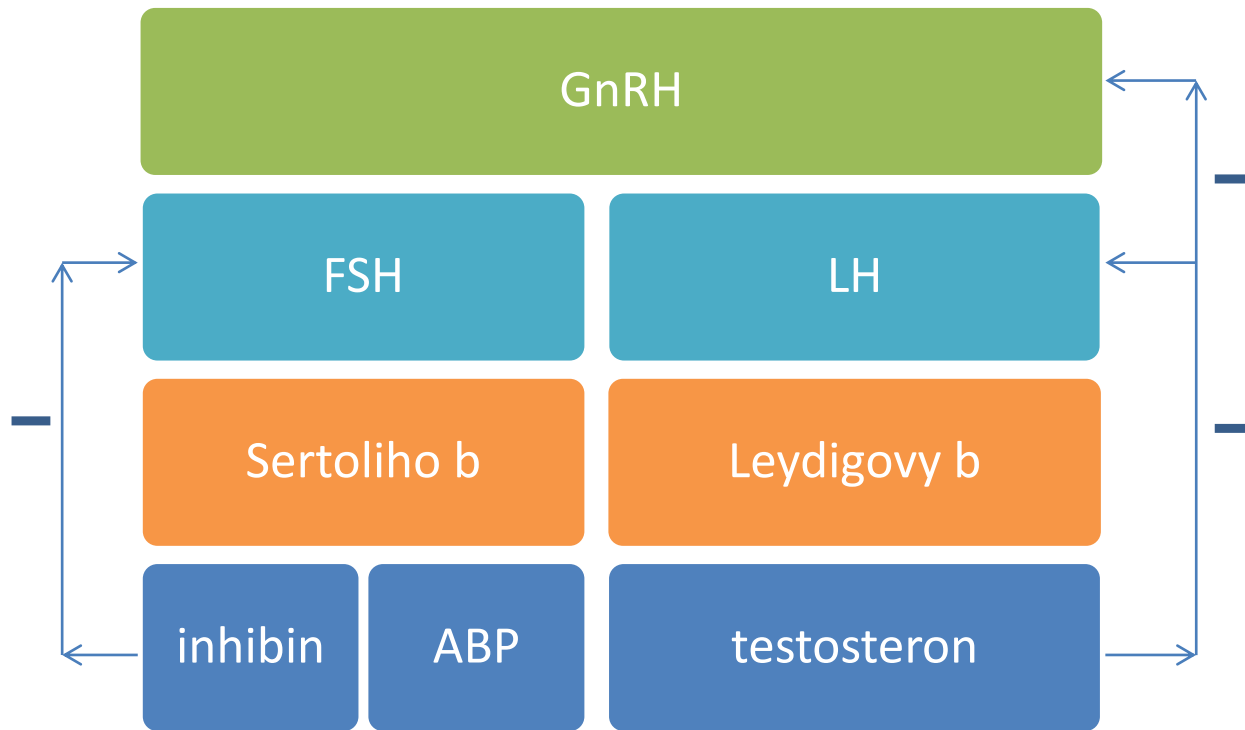
Testosteron

- od puberty (**androsteron** – od narození), i v ovariích
- ↑ bazální MTB, produkci ery a svalové hmoty

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní žlázy muže - regulace

Reprodukční endokrinologie

Endokrinopatie - muži

- ↓c androgenů – výskyt s civilizační onemocnění (obezita, inzulinová rezistence, dyslipidemie, HT, metabolický sy, DM nebo KVS choroby)
- příznakem DM nebo KVS choroby je **erекtilní dysfunkce** (časný projev poškození endotelu ... fyzické cvičení!!!)
- **hypotyreóza** - ↓ apetenci a oslabuje ejakulační reflex
- **hypertyreóza** - ↑ pravděpodobnost **předčasné ejakulace** a zhoršuje erektilní funkci
- **gynekomastie** - **prolaktin**
- **hypogonadismus** – př. **Klinefelterův syndrom** – XXY
- poruchy sexuální diferenciacie – pravý **hermafroditismus**

Reprodukční endokrinologie

Endokrinopatie - muži

Diagnostika

- **AMH** v séru - marker spermatogenní odpovědi při dlouhodobé léčbě gonadotropiny u mužského **hypogonadotropního hypogonadizmu**
- **AMH** a **inhibin B** v séru - nedetekovatelné u pacientů s **anorchíí**
- u **centrálního hypogonadizmu** jsou testikulární markery nízké - léčba **FSH** vyvolává \uparrow **AMH**, léčba \uparrow **hCG** vzestup **testosteronu** (při postižení jen Leydigových b \rightarrow **AMH** a **inhibin B** v normě)

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní žlázy ženy

Ovaria

- **granulosové b. folikulu**
 - estrogeny – **17beta-estradiol, estriol** – distribuce podkožního tuku, růst kostní tkáně, vazodilatace, proliferační fáze menstruačního cyklu
 - **AMH** - hladina souvisí s počtem vajíček
 - **inhibin** - inhibice **FSH**
- **b. theca interna**
 - **androgeny** (jinak v kůře nadledvinek) – aromatizace v periférii (u postmenopauzálních žen – **estron**)
- **žluté tělísko** (u Graafova folikulu)
 - gestageny - **progesteron** – po ovulaci, příprava a udržení těhotenství, sekreční fáze menstruačního cyklu

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní žlázy ženy

Placenta (v těhotenství)

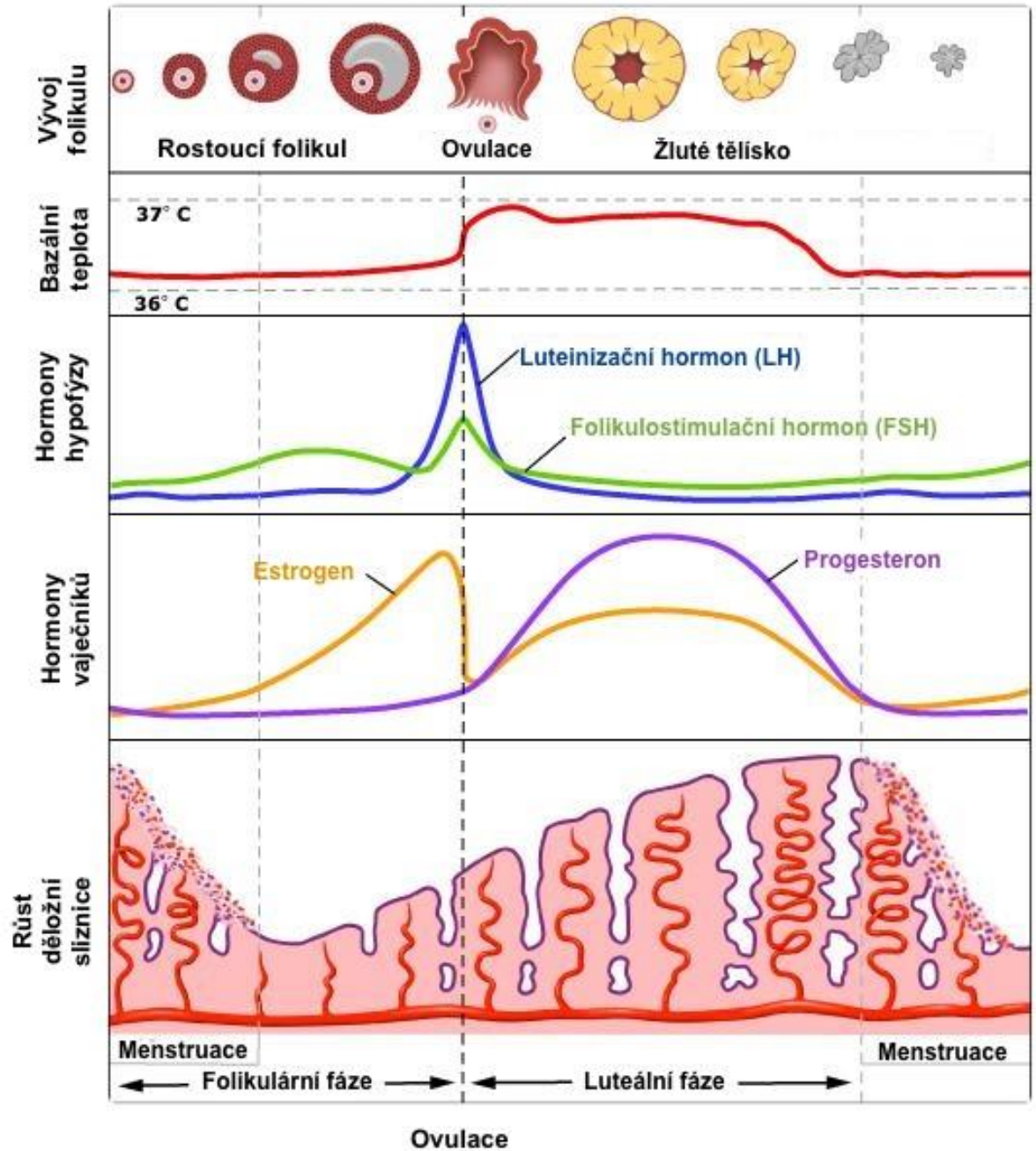
- **estradiol, progesteron** – udržení těhotenství, rozvoj mléčné žlázy
- **chorionický gonadotropin (hCG)** – řídí MTB a vývoj placenty (trofoblast)
- **chorionický somatotropin (hCS)** – fce jako STH a prolaktin – proteoanabolické úč.
- **placentální laktogen (hPL)**- má galaktogenní a luteotropní funkci, podporuje růst plodu - lipolýzy

Reprodukční endokrinologie

Menstruační cyklus

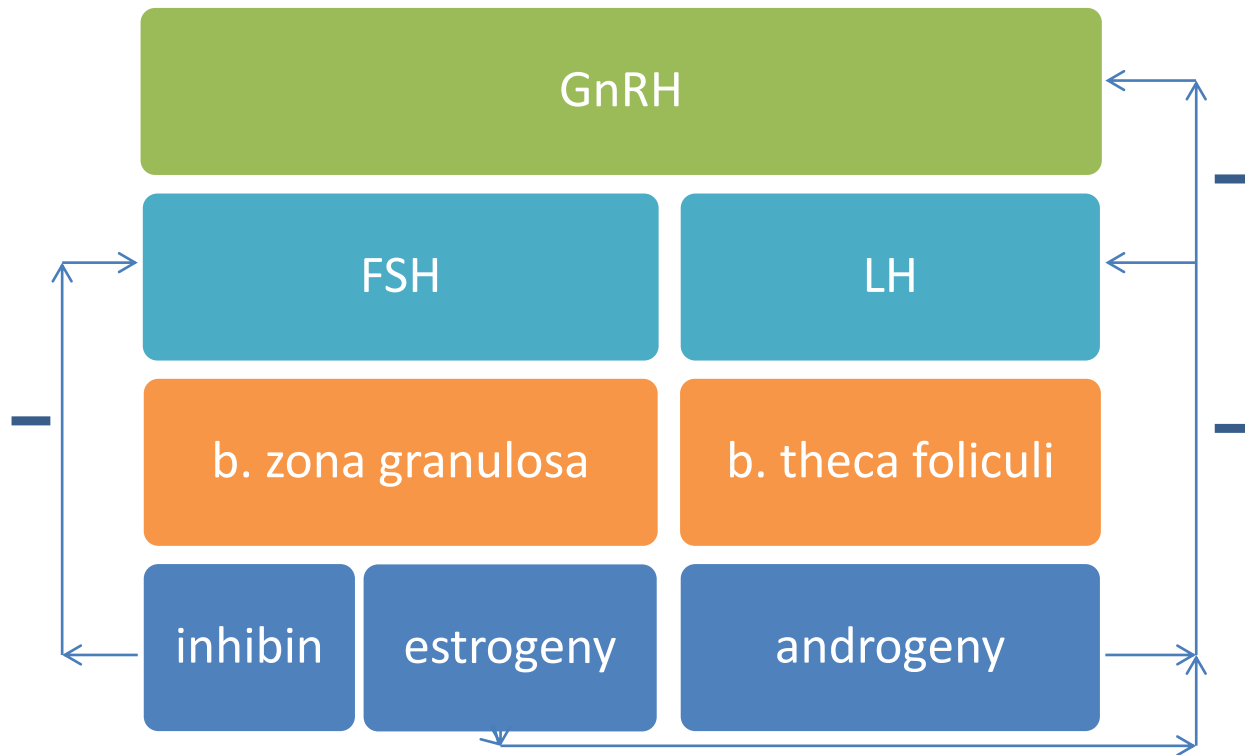
- 25 – 35 dní (28)
- **folikulární fáze: FSH, LH, estradiol** – proliferace děložního myometria, vaginálního epitelu a mlékovodů, aktivace receptorů pro **progesteron**
- **ovulace: LH**
- **luteální fáze (14):** progesteron - vývoj acinů mléčné žlázy, přechod do **sekreční fáze** (děloha)
- **menstruace** – po zániku žlutého tělíska **ischemická fáze**
- po implantaci - místo **LH** působí **hCG** placenty

Cykly

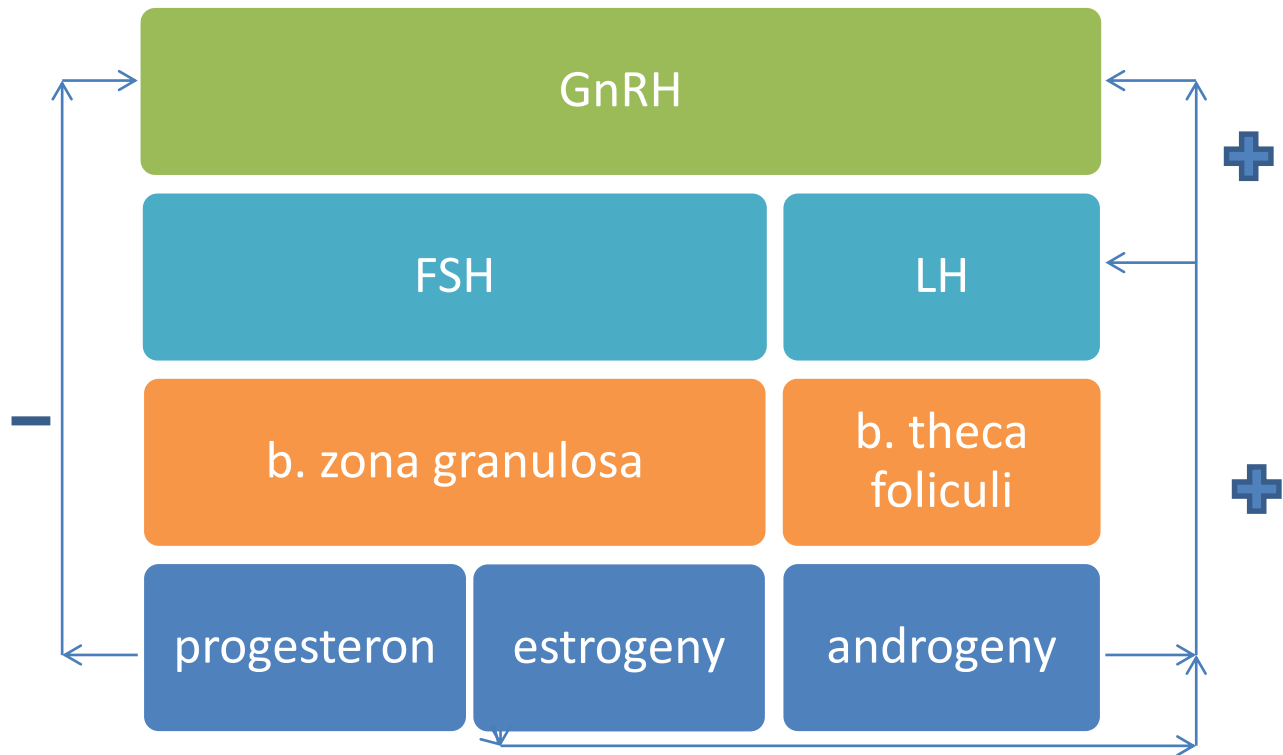
Reprodukční endokrinologie

Pohlavní žlázy ženy – regulace: folikulární fáze

Reprodukční endokrinologie

Pohlavní žlázy ženy – regulace: před ovulací

Reprodukční endokrinopatie

Poruchy menstruačního cyklu

- **dysfunkce některé z části hypotalamo-hypofyzo-ovariální osy**
- anatomický defekt, poruchy sexuální diferenciacce, jiná endokrinní onemocnění či multifaktoriální příčiny (syndrom polycystických ovarií)

Anovulace

- dochází k tvorbě folikulů, ale nedochází k uvolnění vajíčka z ovaria
- příčiny
 - nedokonalá funkce hypofýzy, ve které neprobíhá odpovídající tvorba gonadotropinů
 - zvýšená hladina **prolaktinu**
 - porucha fce ŠŽ

Reprodukční endokrinopatie

Poruchy menstruačního cyklu

Amenorea (nepřítomnost krvácení)

- poruchy délky a intenzity krvácení (včetně dysfunkčního krvácení)

Diagnostika poruch menstruačního cyklu

- zjištění anamnézy, celkové a gynekologické vyšetření, případně ultrasonografické vyšetření dělohy a hormonální cytologie, a **hormonální vyšetření z krve** (tzv. hormonální profil)
- vzorek krve pro hormonální vyšetření se odebírá ve specifický den menstruačního cyklu, při amenoree možno odebrat kdykoli
- při hormonální léčbě se odběr provádí 7. den po vysazení léků

Reprodukční endokrinopatie

Diagnostika poruch menstruačního cyklu

- nejjednodušší je stanovení **TSH**, **prolaktinu** a **FSH** (v normě = anatomický defekt → ↑ c testosteronu v séru = syndrom androgenní necitlivosti), potom doplnit další vyšetření hormonů

TSH

↑ nebo ↓

Thyroidální poruchy

Endokrinní vyšetření

Prolaktin

↑

Hyperprolaktinémie/
prolaktinom
hypothyry

MRI

FSH

↓

Chronická anovulace (PCOS, hypotalam. amenorea)

FSH

↑

Gonadální dysgeneze → Ovariální selhání
Menopauza

Reprodukční endokrinopatie

Diagnostika poruch menstruačního cyklu

Hypotalamická amenorea

- Fyz **Kdy?**
- Pat **Kdy?**

Hypoandrogenémie

- snížení až ztráta libida, redukce svalové hmoty a tělesného ochlupení, změna poměru tukové a netukové tkáně a distribuce tuku
- únava a snížení pocitu pohody (well-being), ↑ riziko osteopenie a osteoporózy
- ovariectomie, ovariální selhání, poléková: kortikoidy, estrogeny

Diagnostika

- **index volných androgenů (FAI)** = poměr testosteronu k SHBG x100
- výpočet **biologicky dostupného testosteronu (BAT)** s pomocí c albuminu, testosteronu a SHBG a jejich asociačních konstant

Reprodukční endokrinopatie

Hyperandrogenémie

- maskulinizace, virilizace
- ovariální nebo adrenální nadprodukce androgenů - vrozené, změny regulace produkční žlázy, nádory, změny metabolisme androgenů nebo zvýšené aktivace receptorových mechanismů
- příznak metabolického sy
- v 82 % PCOS

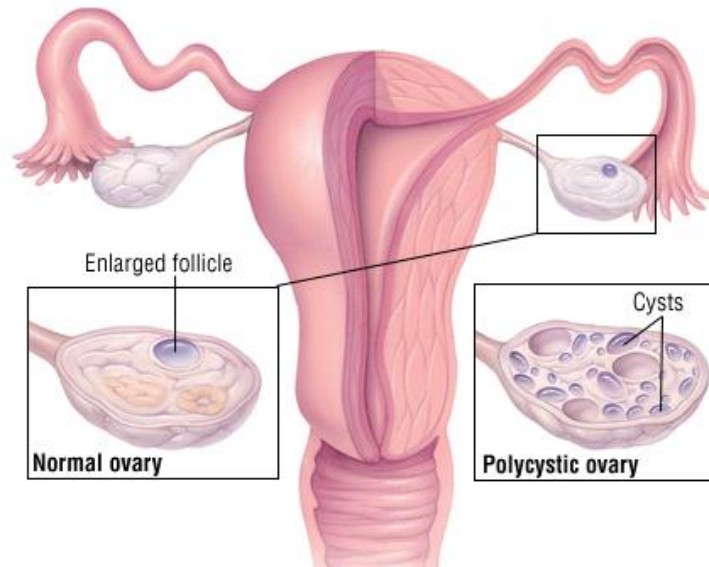
Diagnostika

- **c testosteronu a DHEA**
- v diferenciální diagnóze jsou nejdůležitější **kongenitální adrenální hyperplasie (CAH) a PCOS**
- **CAH** - adrenální enzymopatie s vážnoucím posledním krokem biosyntézy glukokortikoidů, neonatální screening

Reprodukční endokrinopatie

PCOS

- 5 - 15 % žen v reprodukčním věku
- příčinou poruchy je nerovnováha v produkci mužských a ženských pohlavních hormonů (\downarrow FSH ... a \uparrow LH \rightarrow \uparrow mužských pohl. hormonů)
- 2 ze 3 kritérií: **menstruační dysfunkce, hyperandrogenémie a polycystická ovaria**
- \rightarrow **hyperandrogenémie, poruchy fertility, \uparrow inzulínová rezistence**

Endokrinní systém

Substituční hormonální terapie (HRT)

- pouze steroidní hormony a deriváty AA pro p.o. terapii
- klimakterický sy, estrogen deficitní sy
- KI: neléčený karcinom prsu, endometria, hluboká žilní trombóza, těžké poškození jater
- **u mužů – proč a KI?**

Hormonální antikoncepce

- trend snižování estrogenů v p.o. HA, jinak gestageny nebo kombi
- p.o., topické vaginální aplikace formou vaginálního kroužku nebo transdermální systém v podobě náplastového preparátu, nitroděložní atd.

Reprodukční medicína

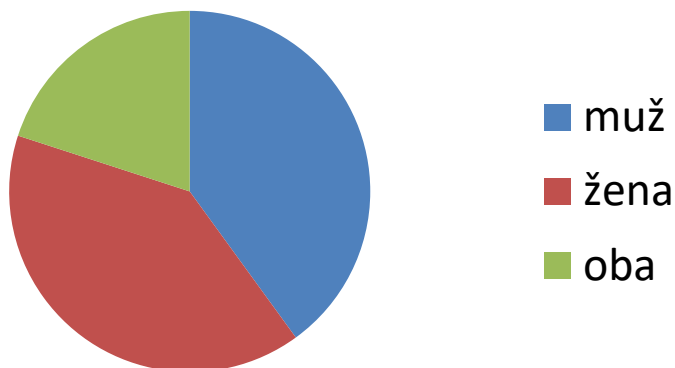
- neplodnost muže a ženy
- oplodnění
- *in vitro* fertilizace
- těhotenství
- prenatální diagnostika
- neonatální diagnostika
- vrozené poruchy a vybrané dědičné choroby

Reprodukční medicína

Infertilita

- neschopnost otěhotnět po jednom roce pravidelného nechráněného styku (u žen nad 32 let - již po půl roce)
- jedna příčina nebo kombinace faktorů
- u 10% párů není možno jednoznačně určit příčinu neplodnosti

Neplodnost

Reprodukční medicína

Infertilita ženy

- **ovariální faktor hormonální poruchy** - nemohou ve vaječnících dozrát folikuly a nedochází k ovulaci, se zvyšujícím věkem (po 35. roku) přirozeně klesá počet vajíček
- **tubulární faktor** - jedná se o příčinu sterility způsobenou uzávěrem vejcovodů (nejčastěji u žen po prodělaných gynekologických zánětech nebo s endometriózou) nebo nepřítomností vejcovodů
- **endometrióza** - přítomnost ložisek děložní sliznice mimo její obvyklou lokalizaci (neprůchodnost vejcovodů, srůsty, poruchy IS)
- **imunologický faktor** - přítomné imunologické protilátky negativně ovlivňují pohyb spermií, oplodnění a vývoj časného embrya
- **genetické poruchy** - poruchy v chromozomální výbavě

Reprodukční medicína

Infertilita ženy

Diagnostika

- UZ, hysteroskopie, laparoskopie, RTG
- c FSH, LH, AMH (info o množství vajíček), PRL, TSH fT4, protilátky proti spermiím, vajíčkům a embryím, antifosfolipidové protilátky, vyšetření buněčné imunity (NK buňky), genetické vyšetření

Léčba

Reprodukční medicína

Infertilita muže

- **nízký počet spermií** (oligospermie) - méně než 15 miliónů spermií na jeden mililitr spermatu
- **nedostatečná pohyblivost spermií** (astenospermie) - spermie nejsou schopny dostat se k vajíčku a oplodnit ho
- **špatný tvar** (morfologie) - spermie nemohou proniknout obalem vajíčka
- **nepřítomnost spermií v ejakulátu** (azoospermie) - příčinou je chybějící produkce spermií nebo poruchy jejich transportu
- **problémy s pohlavním stykem** - může jít o potíže s ejakulací nebo impotenci
- **genetické poruchy** - poruchy ve chromozomální výbavě, cystická fibróza...
- neplodnost u mužů po zánětech, operaci, úrazech, onkologické terapii...

Reprodukční medicína

Infertilita muže

Diagnostika

- spermogram, kultivace spermatu, vyšetření integrity akrozomu spermií, DNA fragmentace spermií
- andrologické a hormonální vyšetření, imunologické a genetické vyšetření

Léčba

Reprodukční medicína

Oplození

- oplození je splynutí dvou gamet s haploidními jádry v zygotu, kde obě haploidní jádra splývají v jádro diploidní
- je to náhodný jev, kterékoliv vajíčko může být se stejnou pravděpodobností oploženo kteroukoliv spermií (aktivně putují dělohou až do vejcovodu)
- vajíčko je schopné oplození asi v průběhu 20 - 48 hodin po ovulaci (prasknutí Grafova folikulu, uvolnění vajíčka, které je v břišní dutině zachyceno fimbriemi vejcovodu a dále vejcovodem putuje)
- uvolněné vajíčko je oocyt II. řádu

Reprodukční medicína

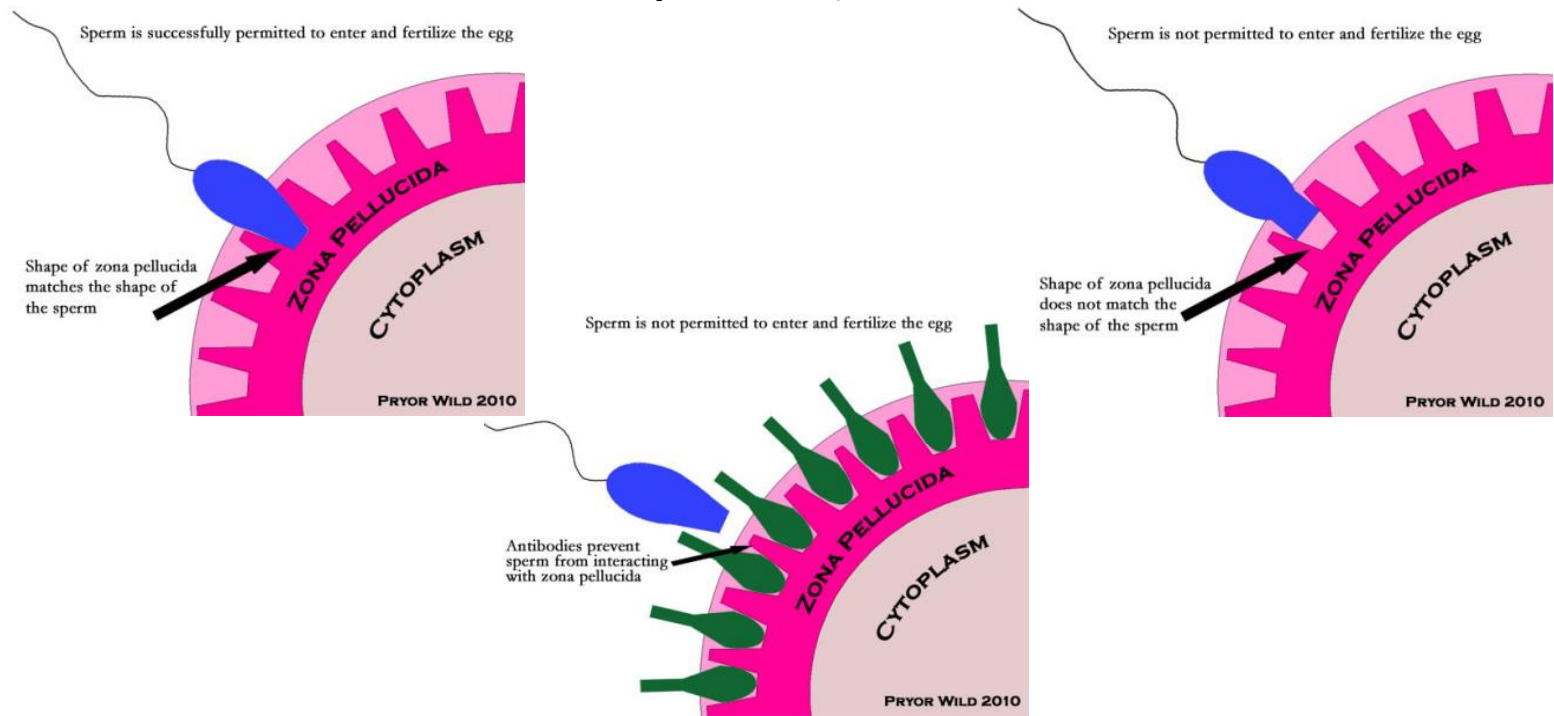
Oplození

- spermie, které se dostanou v ejakulátu do vagíny v ní mají extrémně nepříznivé prostředí (pH = 4)
- do dělohy se dostává již jen 1/3 spermií, ty se díky vlastním pohybům bičíku dostávají do vejcovodu
- spermie mají v ženském pohlavním ústrojí životnost asi jen 1-2 dny
- největší pravděpodobnost oplození vajíčka je tedy mezi 12.-16. dnem 28-denního menstruačního cyklu

Reprodukční medicína

Oplození

- 2 haploidní gamety → 1 diploidní zygota
- vajíčka a spermie mnohobuněčných živočichů jsou nadány schopností vzájemného splynutí zpravidla jen **v rámci téhož druhu** a jsou chráněny před možností fúze s gametami jiných druhů (speciální vrstva vně od plazmatické membrány - **zona pellucida**)

Reprodukční medicína

Oplození

- dva jedinci 1 druhu
- dva jedinci 2 příbuzných druhů (osel a kůň, pes a vlk,..)
→ mezi druhovými jedinci (kvůli rozlišnosti svých chromozómových sad) jsou často neplodní
- Institut Maxe Plancka pro evoluční antropologii v Lipsku – molekulární genetika
- všichni dnešní lidé asi 2,5 % neandertálské DNA (výjimkou jsou původní subsaharští Afričané a jejich potomci)

Reprodukční medicína

Oplození

- u spermií je tato specifita podmíněna jejich **kapacitací** - dochází ke změnám v lipidové a glykoproteinové výbavě plazmatické membrány spermie, ke zvýšení MTB a pohyblivosti → spermie proniká
- po proniknutí spermie do vajíčka je potřebné enzymatické narušení **corony radiaty** pomocí hyaluronidázy, dále **zony pellucidy**, které se uskutečňuje hydrolytickými enzymy (proteázy) uvolněnými z akrosomálního váčku v akrální části hlavičky spermie
- dojde k fúzi plazmatické membrány hlavičky spermie a vajíčka
- jádro spermie proniká do vajíčka → zygota

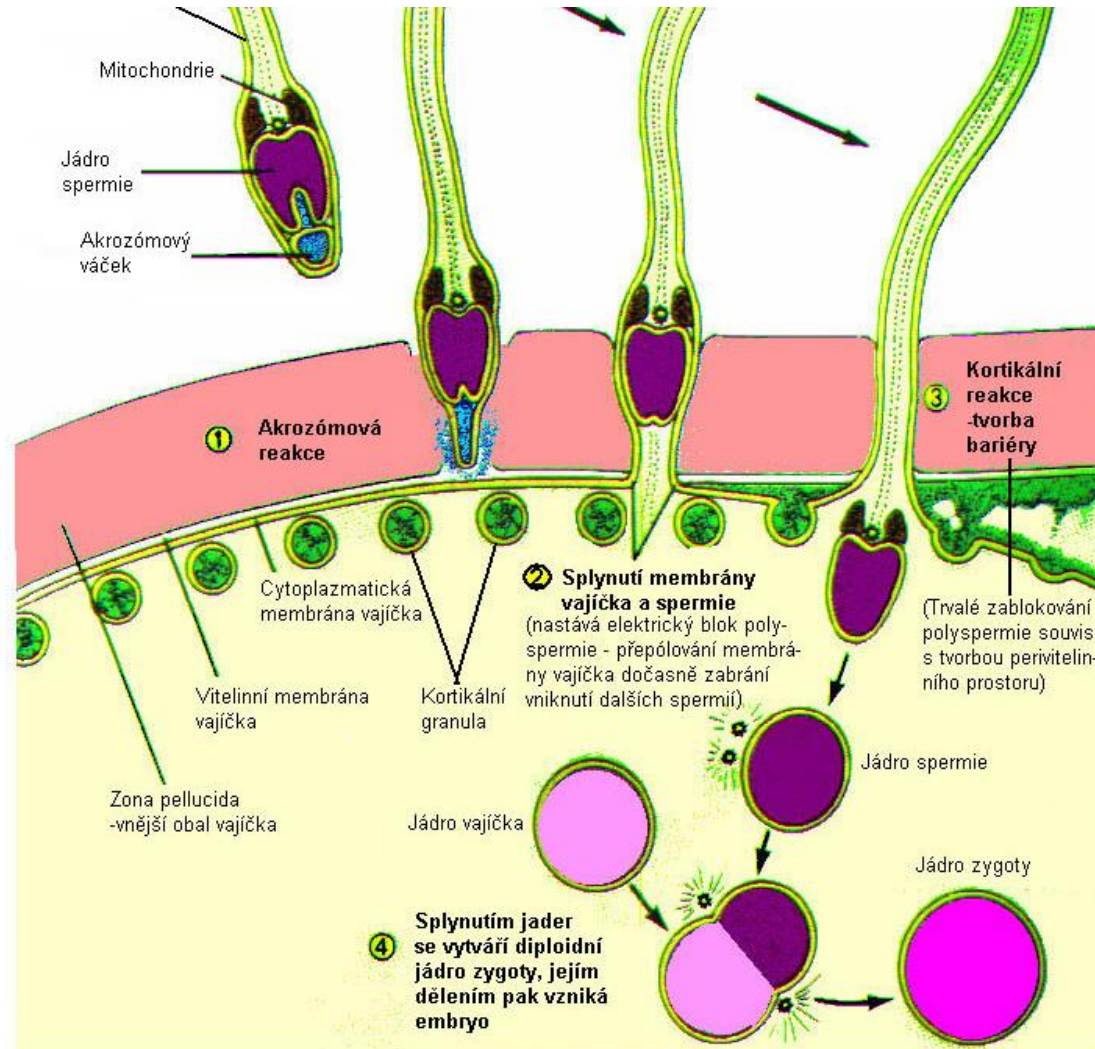
Reprodukční medicína

Oplození

- vajíčko je chráněno proti polyspermii (vniknutí většího počtu spermií)
- 1. primární blok**
 - rychlá depolarizace plazmatické membrány vajíčka po fúzi s první spermií
 - 2. sekundární blok**
 - polyspermie - kortikální reakce
 - zvýší se koncentrace Ca^{2+} → aktivace exocytóza kortikálních granul do zony pellucidy, kde dochází k modifikaci ZP3 a částečné degradaci ZP2 → celková molekulární přestavba zony pellucidy v oplozovací membránu - pro další spermie nepropustná - fúze membrán → vnik hlavičky s jádrem do vajíčka → zygota

Reprodukční medicína

Oplození

Reprodukční medicína

In vitro fertilizace

1. fáze – stimulace ovarií a vyvolání ovulace

- hormonální preparáty (**ovariální hyperstimulační syndrom**) → ↑ tvorba a zrání vajíček v ovariích

2. fáze – odběr oocytů

- po ukončení stimulace - odběr co nejvyššího počet vajíček (UZ, odsání obsahu), podávání progesteronu do pochvy (příprava na zavedení oplozeného vajíčka)

3. fáze – inseminace a inkubace oocytů

- 2 h před odebráním vajíček je odebráno sperma (selekce nejsilnější a nejaktivnější spermie), inkubace vajíček a spermií při teplotě 37°C...následující den se zjišťuje, zda-li jsou vajíčka oplodněna (do dělohy zhruba za 72 h)

4. fáze – transfer embrya

<https://www.youtube.com/watch?v=rOVUbcPP3ac>

- embrya přenesena do dělohy (obvykle 2 – 3)

Reprodukční medicína

Těhotenství

- oplozený **oocyt** se začne ihned rýhovat (dělit) → vejcovodem do dělohy (za 4-6 dnů ve stadiu moruly)
- **morula** → **blastocysta** (týden po oplození niduje):
 - uvnitř **embryoblast** → vlastní **zárodek**, uvnitř embrya vzniká tzv. zárodečný terčík, z něhož se vyvíjejí 3 zárodečné listy, které v procesu organogeneze dávají vzniknout jednotlivým orgánům, na konci 2. měsíce jsou vytvořeny základy všech orgánů a zárodek se mění v **plod**
 - vnitřní zárodečný obal - **amnion** - postupně se zvětšuje, uzavírá kolem zárodku amnionovou dutinu vyplněnou **plodovou vodou** chrání zárodek před otřesy
 - vně **trofoblast** → základ zárodečného obalu - **chorion**, který později svými klky vrůstá do děložní sliznice a tvoří **placentu**

Reprodukční medicína

Těhotenství – MTB změny

- ↑c CHL a TAG (až o 250 %)
- na začátku gravidity – estrogeny a progesteron stimulují hyperplazii β b. LO → anabolický stav se sklony k ???glykémii
- ve druhé polovině - stav inzulinorezistence (nalačno glykémie nízká , po jídle déle zvýšená)

MTB plodu

- netvoří **progesteron** (důležitý prekurzor kortikoidů) – z placenty
- E z glu, AMK, laktát, MK, ketolátek
- v posledních týdnech před porodem (podkožní tuk, glykogen)

Reprodukční medicína

Těhotenství - ukončení

- **porod** začíná **první dobou porodní**, ve které se otvírají porodní cesty pro průchod plodu (je provázena pravidelnými děložními stahy). **V druhé době porodní** prochází plod porodními cestami a je vypuzen z těla matky. **V třetí době porodní** je následně vypuzena placenta a plodové obaly.
- **Šestinedělí** je období 6 týdnů po porodu, kdy se organismus ženy vrací do původního stavu.
- **Potrat** (*abortus*) je vypuzení plodu a placenty z dělohy do 28. týdne těhotenství. **Samovolná potrat** může být způsoben špatným vývojem plodu, hormonálními poruchami atd. **Potrat umělý (interrupce)** neboli umělé přerušení těhotenství je vyvolán vnějším zásahem lékaře do 12. týdne těhotenství.

Prenatální diagnostika

- zahrnuje vyšetřovací postupy směřující k vyhledávání **statisticky významné odchylky** ve struktuře nebo funkci, která přesahuje hranice fenotypové variability
- umožňuje v závažných případech ukončení gravidity, u dalších je možno v předstihu plánovat optimální perinatální péči

Rizikové faktory:

- věk matky v době porodu je vyšší jak 35 let nebo součet věku rodičů nad 70 let
- pozitivní biochemický screening z krve matky
- ultrazvukový nález, který zvyšuje riziko přítomnosti chromozomální aberace (nahromadění tekutiny v podkoží, nepřítomnost nosní kůstky, srdeční vada plodu aj.)
- přítomnost chromozomální aberace v rodině

Prenatální diagnostika

- anamnéza (rodinná, osobní, gyn), vyšetření palpační a elektronické metody,

Biochemická diagnostika

1. trimestr

- těhotenský test – c hCG - krev (RIA), moč
- krev - KO, KS, Rh faktor, protilátky proti ery, protilátky HbsAg, HIV, syfilis, TSH
- moč – bílkovina, cukr, ketony (orientačně papírkem)
- *S. agalactiae* – kultivace u pochvy (před porodem)

2. trimestr – biochemický screening závažných chromozomálních vad a defektů neurální trubice (triple test), OGTT

3. trimestr – určení zralosti plic plodu (surfaktant faktor) a detekce ohrožení života plodu (estradiol)

Prenatální diagnostika

Rh faktor

- systém Rh, objevený Wienerem na základě pokusu s krví opice druhu *Maccacus Rhesus*.
- Rh pozitivní (Rh+) a Rh negativní (Rh-)
- význam zde mají zejména antigeny C, **D**, E / c, d, e
- **Rh pozitivní** - u jedince je přítomen antigen D
- **Rh negativní** - u jedince bez přítomnosti D (značeno d)
- protilátky proti Rh pozitivní skupině (**anti-D protilátky**) se u Rh negativního jedince nevyskytují přirozeně (narozdíl od ABO systému), ale objeví se až v případě **imunizace** jedince Rh+ krví (např. při nevhodné transfuzi nebo při inkompatibilním těhotenství)
- v ČR jsou přibližně čtyři pětiny obyvatelstva Rh+

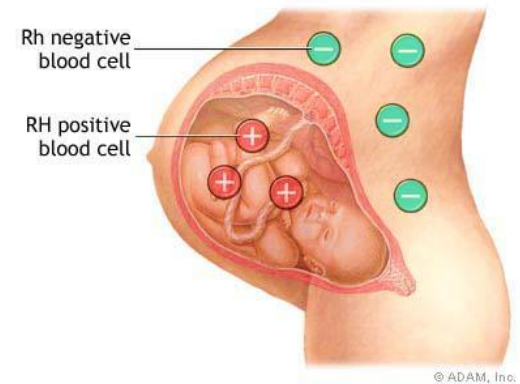
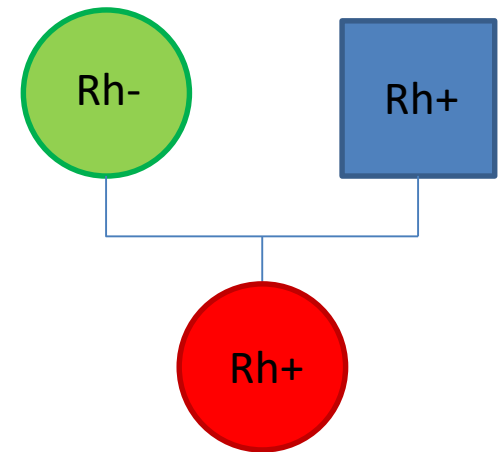

Prenatální diagnostika

Prenatální diagnostika

Rh faktor - inkompatibilní gravidita

- první těhotenství (i přerušené) - během porodu se Rh+ krvinky dítěte dostanou do Rh- krve matky → vytvoří protilátky
- při dalším těhotenství, je-li dítě opět Rh+, pronikají matčiny protilátky do krevního oběhu plodu → hemolýza (chudokrevnost, těžká novorozenecká žloutenka, poškození některých vnitřních orgánů včetně mozku) → krevní transfúze
- do 72 hodin od narození dítěte nitrosvalová injekce lidského Ig anti-RhO. Tím jsou odstraněny díky Ig z krevního oběhu matky ty ery, které obsahují Rh+ faktor plodu, tak je odrušen podnět tvorby mateřských protilátek proti Rh faktoru dítěte

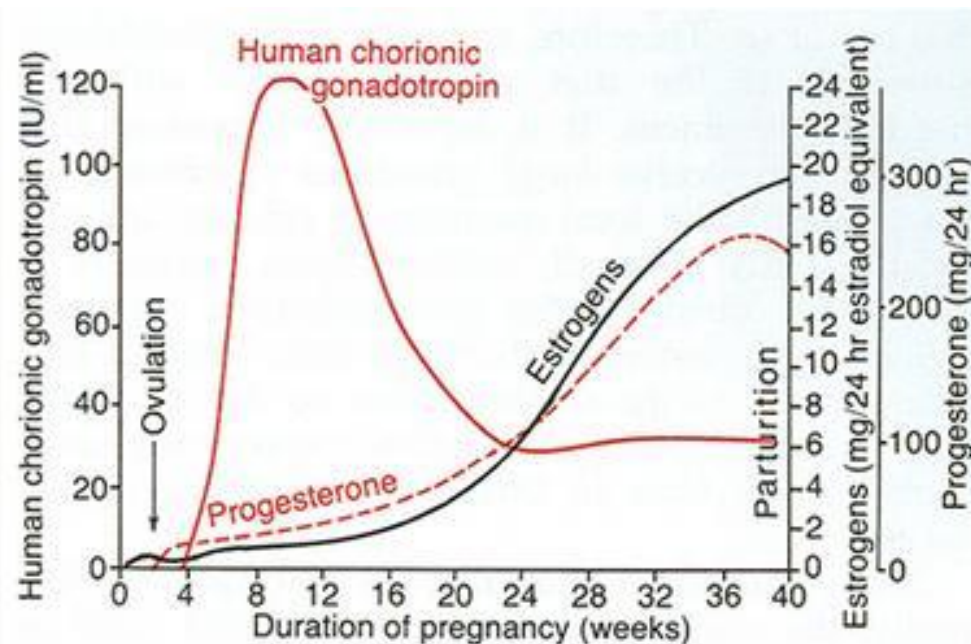
© ADAM, Inc.

Prenatální diagnostika

Ovulační test – KTERÝ HORMON SE STANOVUJE?

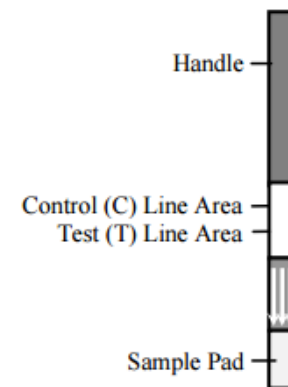
Těhotenský test

- test využívá monoklonální protilátky specifické k hCG v jedнокrokovém imunochromagrafickém testu k přesné detekci hCG v hladinách blízkých nebo vyšších než je 25 IU/ml

Prenatální diagnostika

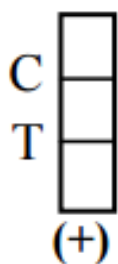
- testovací proužek obsahuje:
 - 1) podušku obsahující myší monoklonální anti-hCG protilátky konjugované ke koloidnímu zlatu
 - 2) nitroceluzovou membránu obsahující testovací a kontrolní linii
- **Linie T** je potažena anti-hCG protilátkami – vazba hCG ze vzorku na konjugát protilátka-zlato ještě v polštářku a poté putuje podél proužku - hCG se váže k vazebné protilátce nanesené v linii T a způsobí objevení karmínově červené linie
- **Linie C** je potažena kozími anti-myšími protilátkami, které by se měly vázat na konjugát protilátka-zlato a vytvořit karmínově červenou linii bez ohledu na přítomnost hCG

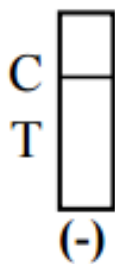
Prenatální diagnostika

Těhotenský test

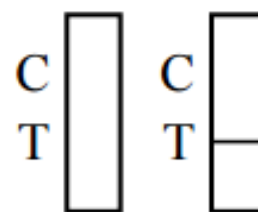
- vzorek musí být odebrán do čisté nádoby a uchováván max. 8 hodin při teplotě 15-30°C nebo 3 dny při teplotě 2-8°C
- test při pokojové teplotě - na 10 s – horizontální poloha - vyhodnocení do 2-3 minut (5), neodečítat po 10 minutách!

POSITIVE

NEGATIVE

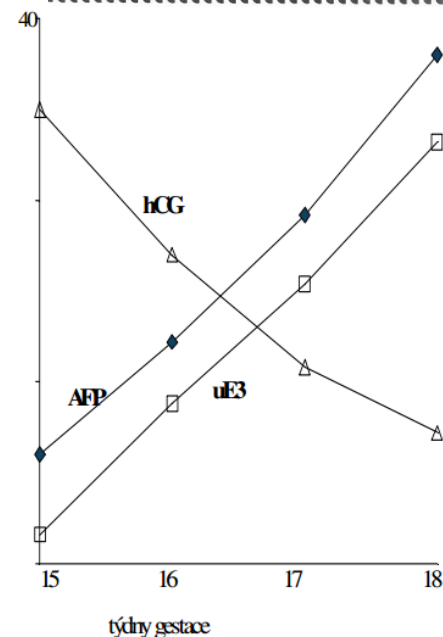
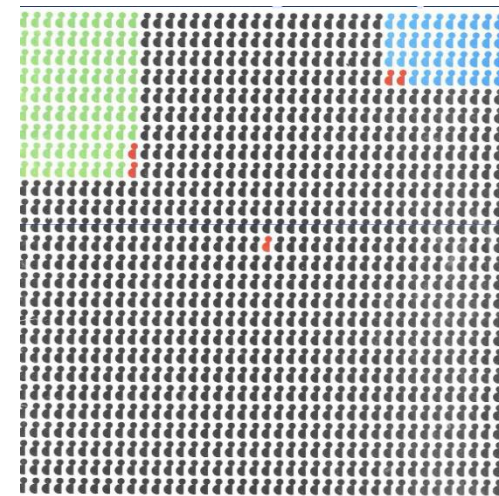

INVALID

Prenatální diagnostika

triple test

- 16. týden
- věk, hmotnost těhotné a přesná délka gestace, velikost plodu dle sonografie
- výpočet individuálního rizika Down sy a NTD
- falešně pozitivní (záchyt jen 65 %)
- při pozitivě – amnio nebo kordocentéza (Down sy), UZ (NTD)
- skutečné postižení
- Alfafetoprotein
- Nekonjugovaný estradiol
- Choriový gonadotropin

Prenatální diagnostika

- \downarrow **c hCG** = \uparrow pravděpodobnost spontánního potratu a doprovázejí 99 % mimoděložních těhotenství
 - \uparrow **c hCG** = vícečetné těhotenství, placentární a testikulární nádory
- + stanovením c AFP a uE3 (\downarrow) \rightarrow včasná diagnóza Downova sy

Prenatální diagnostika

oGGT

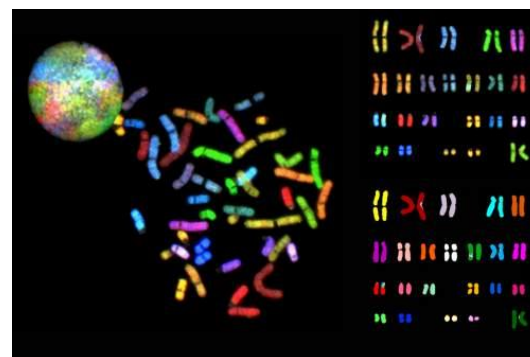
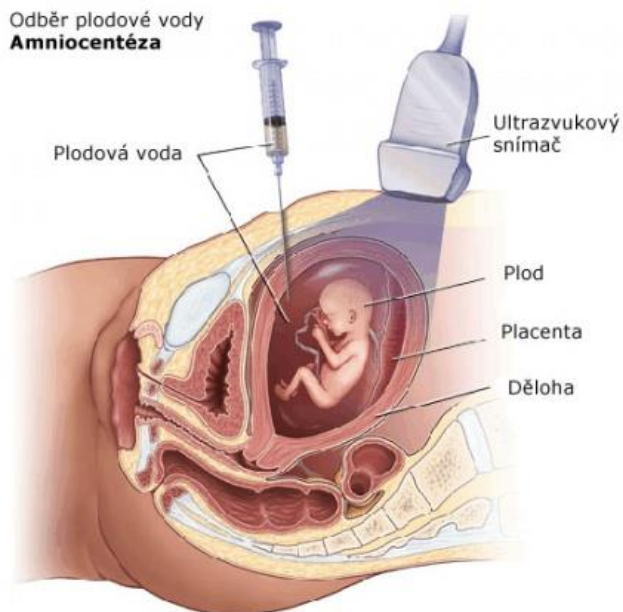
- gestační DM
- rizikové faktory (alespoň 2): věk nad 30 let, obezita, předchozí porod plodu nad 4 kg, porod mrtvého plodu, opakované potraty, pozitivní glykosurie, HT, preeklampsie či gestační DM v předchozím těhotenství, pozitivní rodinná anamnéza
- mezi 24.- 28. týdnem těhotenství (nemusí se provádět u těhotných s nízkým rizikem – věk pod 25 let, BMI pod 25 kg/m², negativní rodinná anamnéza, negativní gynekologická anamnéza)
- vyšetření glykémie na lačno a následně provedením standardního oGTT po zátěži 75 g glu, pokud samotná glykémie na lačno v žilní plazmě není vyšší než 5,5 mmol/l
- po 2 h $\leq 7,7$ mmol/l

Prenatální diagnostika

Klinická genetika

Vyšetření karyotypu plodu

- invazivní metody - amniocentéza, biopsie choriových klků, kordocentéza
- **cytogenetické vyšetření** - karyotypizace
- **FISH** – fluoresceční hybridizace *in situ*
- vazba denaturované sDNA se specifickou sondou

Prenatální diagnostika

Vyšetření karyotypu plodu

- **AmnioPCR** – genetické vyšetření plodu
 - porovnání DNA markerů matky i plodu → stanovení počtu jednotlivých chromozomů u plodu
 - výsledek je následně potvrzen klasickým cytogenetickým vyšetřením
 - k dispozici je v současné době vyšetření 21. chromozomu - amnioPCR, nebo sada vyšetřující chromozomy 13, 18, 21, X a Y - tzv. multiamnioPCR

Prenatální diagnostika

Stanovení pohlaví plodu

- volné fetální DNA kolující v krvi matky
- neinvazivní s přesností ~98 %
- od 10. týdne těhotenství
- DNA plodu z venózní krve matky
- z klinického hlediska je určení pohlaví plodu důležité v případě rizika nějaké genetické choroby vázané na určité pohlaví (např.)

Prenatální diagnostika

Preimplantační diagnostika

- metodu časně prenatální diagnostiky, která je vázána na techniky umělého oplodnění, za účelem minimalizace chyby genetického vyšetření je třeba k oplozování vajíček použít metody intracytoplazmatické injekce spermie
- buňky pro genetické vyšetření jsou odebírány z embrya nejčastěji ve stadiu 8 buněk nebo blastocysty

Neonatální diagnostika

Novorozenec – zvláštnosti MTB

- tlustě střevo bez bakterií → nevznikají urobilinoidy
- nadprodukce bilirubinu → novorozenecká žloutenka
- nezralé detox systémy v játrech → nekonjugovaná hyperbilirubinémie a vyšší citlivost k exogenním škodlivinám
- imunizace z mateřského mléka - IgA

Neonatální diagnostika

Novorozenecký screening

- aktivní celoplošné vyhledávání choroby v populaci všech novorozenců v jejím preklinickém stadiu
- princip analýzy tzv. suché kapky krve na filtračním papírku odebrané standardním způsobem

Kritéria

- incidence 1: 50 – 100 000
- včasná diagnóza umožňuje takovou léčbu, která zásadně pozitivně ovlivní průběh nemoci

Stanovení

- metabolitů, substrátů, enzymů, DNA, RNA, protilátky...

Neonatální diagnostika

Odběr

- odběr kapilární krve provést mezi 48-72 hod. po narození
- filtrační papírek

Krevní terčíky (o průměru 1-6 mm)

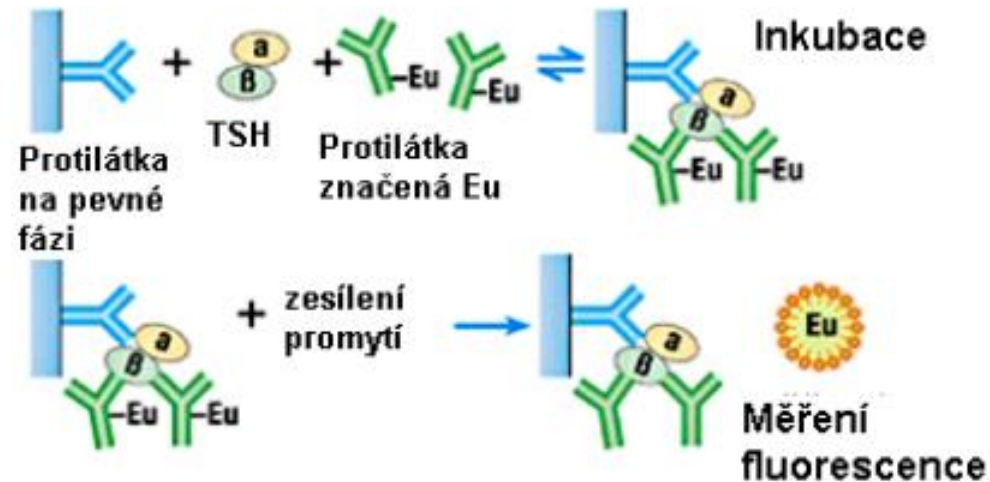
- kleště
 - jednoduché razičky
 - automatické razičky
- Velikost terčků: obvykle

Neonatální diagnostika

Fluoroimunoanalytická metoda DELFIA

- reakce protilátka a Ag v mikrotitrační destičce, Eu = chelát

- kongenitální hypotyreóza - \uparrow TSH
- kongenitální adrenální hyperplázie - \uparrow 17OH-progesteron
- cystická fibróza

Neonatální diagnostika

Tandemová hmotnostní spektrometrie MS/MS

- fenylketonurie a další poruchy metabolismu AMK
- DPM mastných kyselin
- některé organické acidurie

Neonatální diagnostika

V ČR – 13 onemocnění

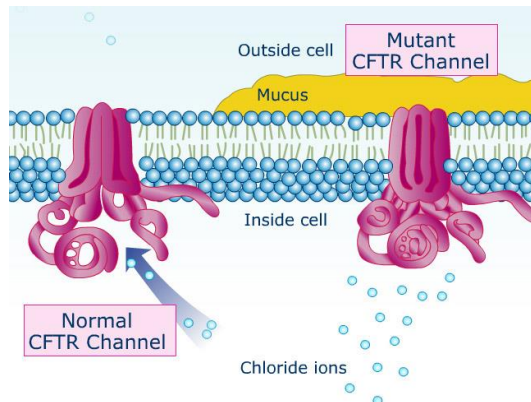
- kongenitální hypotyreóza
- kongenitální adrenální hyperplazie
- cystická fibróza
- dědičné poruchy látkové výměny AA
 - fenylalaninu (**fenylketonurie - PKU a hyperfenylalaninemie - HPA**)
 - větvených aminokyselin (**leucinóza, nemoc javorového sirupu - MSUD**)
 - **glutarová acidurie typ I (GA I)**
 - **izovalerová acidurie (IVA)**
- dědičné poruchy látkové výměny MK
 - deficit acyl-CoA dehydrogenázy MK se středně dlouhým řetězcem (**deficit MCAD**)
 - deficit 3-hydroxyacyl-CoA dehydrogenázy MK s dlouhým řetězcem (**deficit LCHAD**)
 - deficit acyl-CoA dehydrogenázy MK s velmi dlouhým řetězcem (**deficit VLCAD**)
 - deficit karnitinpalmitoyltransferázy I (**deficit CPT I**)
 - deficit karnitinpalmitoyltransferázy II (**deficit CPT II**)
 - deficit karnitinacylkarnitintranslokázy (**deficit CACT**)

<http://www.novorozeneckyscreening.cz/>

Neonatální diagnostika

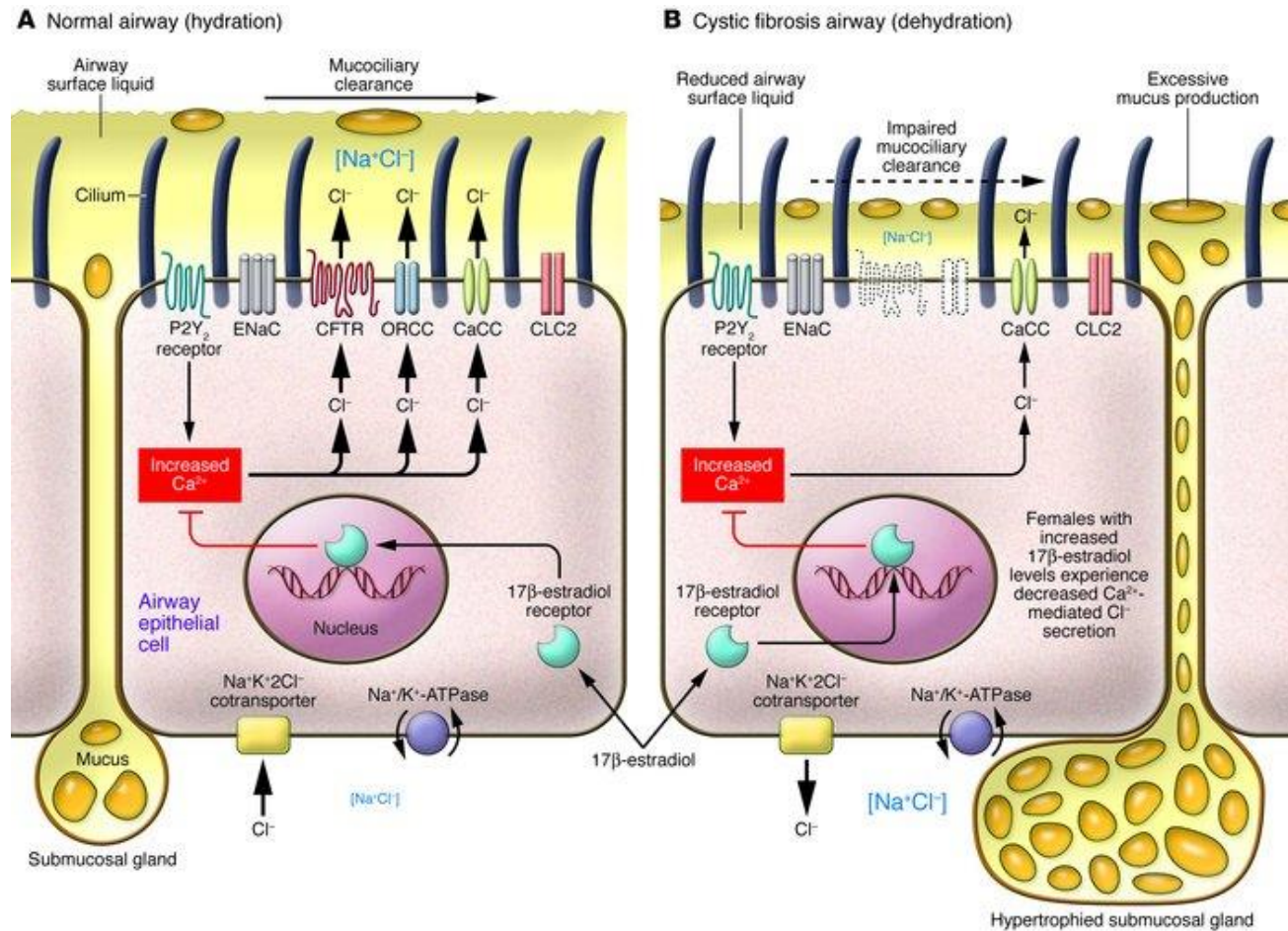
Cystická fibróza

- v zakavkazské populaci s incidencí 1: 3000 živě narozených dětí a frekvencí přenašečů 1:25
- onemocnění multiorgánové, zasahuje různé orgány, plicе, pankreas, trávicí trakt, reprodukční orgány
- více než 30 mutací, které způsobují toto onemocnění
- porucha v transportu iontů chlóru, sodíku a vody přes apikální membránu specializovaných epiteliálních buněk, který je regulován chloridovým kanálem (Cystic Fibrosis Transmembrane Conductance Regulator Protein = CFTR)

Neonatální diagnostika

Cystická fibróza

Neonatální diagnostika

Cystická fibróza - diagnostika

- měření imunoreaktivního trypsinogenu
- diagnóza CF je potvrzena či vyloučena stanovením c chloridů v potu, tzv. **potním testem**
- **genetické vyšetření** - deleční mutací genu produkujícího protein CFTR (chloridový ABC transportér na buň. membráně) → nefunkční protein
- **delece** 3 bp v pozici 1652 až 1655 v exonu 10 (delece phe v kodonu 508)

	ancestral	mutant
DNA	-TAG- AAA -CCA-	-TAA-CCA-
mRNA	-AUC- UUU -GGU-	-AUU-GGU-
AA	-ile- phe -gly-	-ile-gly-

Neonatální diagnostika

Poruchy MTB AA

- obecný patogenetický mechanismus: akumulace toxického substrátu
 - chronická toxicita: např. Phe
 - akutní toxicita: větvené oxokyseliny či isovalerát
- cíle léčby: snížený přívod příslušné aminokyseliny v potravě + suplementace ostatních AA preparátem

Neonatální diagnostika

Poruchy β oxidace

- základní patogenetický mechanismus:
 - nedostatečná tvorba ketolátek při hladovění
 - akumulace toxických acylCoA
- klinické projevy:
 - obecně - hypoglykémie při hladovění
 - u některých nemocí - myopatie (zvláště při delší námaze) – kardiomyopatie
- léčba: prevence hypoglykémie při katabolických stavech

Neonatální diagnostika

Fenylketonurie a hyperfenylalaninémie

- nedostatečná přeměna Phe na Tyr → porucha syntézy neurotransmiterů
 - 1) deficit fenylalaninhydroxylázy
 - 2) porucha MTB koenzymu tetrahydrobiopterinu
- asi 1:10 000
- u neléčených epilepsie, ekzém, nízké IQ
- postižené děti - světlé vlasy, modré oči, bledá pokožka, typický je zápach moči po myšině

Terapie

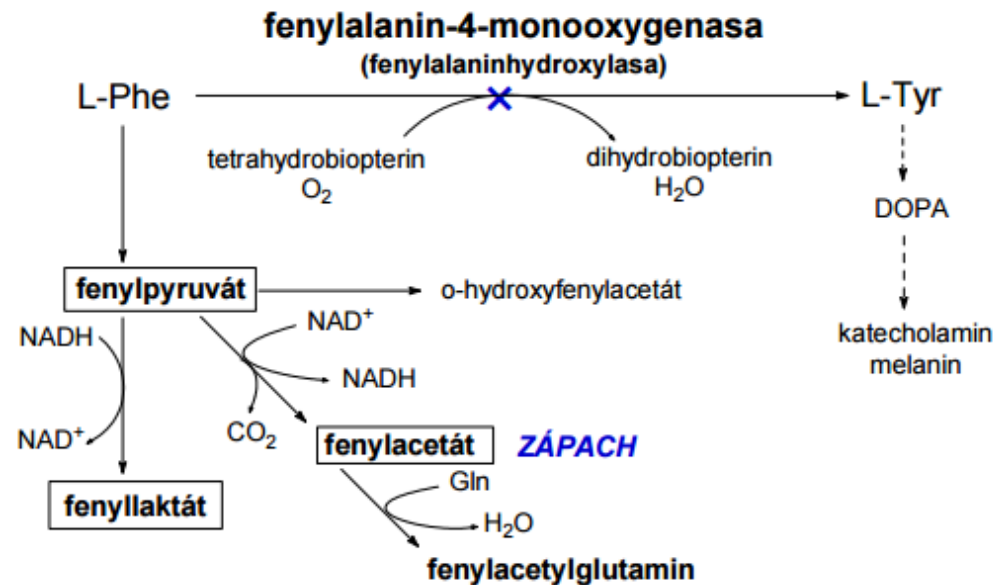
- dietní – omezení příjmu Phe (vynechání přirozených bílkovin, náhrada směsmi esenciálních AMK bez Phe)
- celoživotní, do 15 let přísná, stejně tak u žen v prekoncepčním období a v těhotenství

Neonatální diagnostika

Fenylketonurie a hyperfenylalaninémie

Diagnostika

- pozitivní screening → potvrzena kvantitativním stanovením Phe a Tyr v plazmě, vyšetření pterinů v moči a test s tetrahydrobiopterinem

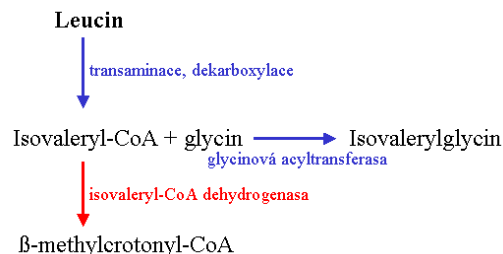

Neonatální diagnostika

Izovaleťová acidurie

- **vylučování karboxylových kyselin v moči**
- neschopností organismu zpracovávat leu díky deficitu isovaleryl-CoA dehydrogenázy
- projev – metabolická ketoacidóza → zápach zpocených nohou u pacientů, dehydratace, neprospívání...
- léčba – prevence katabolických stavů, supl. gly a karnitin, dieta

Diagnostika

- prenatální - analýzou isovalerylglycinu v amniové tekutině a/nebo enzymatickou analýzou v choriových klčích
- neonatální - C5 karnitin (isovalerylkarnitin nebo 2methylbutyrylkarnitin) → analýza acylkarnitinů v plazmě potvrzuje zvýšený C5 a analýza organických kyselin v moči prokáže isovalerylglycin při IVA a 2-methylbutyrylglycin ve většině případů 2-MBG